

KONTROLLIN JA KAAOKSEN TASAPAINO:
Jäsentymätön kiintymyskirjoitus huumetaustaisten perheiden kouluikäisillä lapsilla

Niina Tannila
Pro Gradu -tutkielma
Psykologia
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Tampereen Yliopisto
Joulukuu 2017

TANNILA, NIINA: Kontrollin ja kaaoksen tasapaino: Jäsentymätön kiintymyskäsikirjoitus huumetaustaisten perheiden kouluikäisillä lapsilla

Pro Gradu -tutkielma, 47s.

Ohjaaja: Marjo Flykt

Psykologia

Joulukuu 2017

Tutkimuksessa tarkasteltiin kouluikäisen lapsen jäsentymätöntä kiintymyssuhdetta huumetaustaisissa perheissä. Jäsentymättömästi kiintyneet lapset eivät kykene johdonmukaisen toimintamallin avulla löytämään turvaa kuormittavissa tilanteissa, vaan he voivat esimerkiksi lähestyä ja välttää vanhempaansa samanaikaisesti. Tutkimus pyrki laajentamaan tämän hetkistä ymmärrystä kouluikäisen lapsen jäsentymättömästä kiintymyssuhteesta tarkastelemalla narratiivisen analyysin avulla jäsentymättömien kiintymyskäsikirjoitusten erilaisia muotoja. Kiintymyskäsikirjoituksella (*secure base script*) tarkoitetaan kouluikäisen lapsen narratiiviseen muotoon kiteytyneitä kiintymyssuhdemielikuvia, joiden ajatellaan toimivan perustuksena aikuisen yleistyneille kiintymyssuhdemielikuville.

Tutkimuksen aineisto koostui raskausaikana huumeriippuvuutta kokeneista äideistä ($n=17$) ja heidän lapsistaan sekä kontrolliryhmänä toimineista somaattisesti riskiraskauden kokeneista äideistä ($n=26$) ja heidän lapsistaan. Aineisto poimittiin laajemmasta tutkimusprojektista, jossa tarkasteltiin pitkittäisasetelmalla äidin huumetaustan merkitystä äitiydelle ja suhteelle lapsen kanssa. Aineistoa kerättiin raskauden aikana sekä lapsen ollessa 4kk, 12kk ja 8–12 vuoden ikäinen. Tässä tutkimuksessa keskityttiin aineiston neljänteen vaiheeseen, joka toteutettiin vuonna 2016. Lasten kiintymyssuhdetta arvioitiin yhdistelmällä Attachment Story Stem ja kouluikäisten Attachment Doll Story Completion Task -menetelmistä, joissa lapsi kertoo nukkejen avulla kiintymyssuhdetta aktivoivista tilanteista tarinoita valmiiksi annetun aloituksen pohjalta. Näitä tarinoita tarkasteltiin myös narratiivisessa analyysissä.

Tulokset osoittivat, että jäsentymätön kiintymyssuhde on yleisempää huumetaustaisissa perheissä lapsen ollessa kouluikäinen. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen todettiin ilmenevän kouluikäisillä kahden ulottuvuuden kautta: pyrkimyksenä kontrolloida kiintymyssuhdetta ja toisaalta reaktioina kontrollin menettämiseen. Kontrolloivia tapoja löydettiin kolme: rankaiseva, itserankaiseva-alistuva sekä huolehtiva. Rankaiseva käsikirjoitus pohjautui lapsen tarpeelle dominoida kiintymyssuhdetta, jolloin lapsi kontrolloi vanhempaansa komentelemalla ja/tai rankaisemalla tämän käyttäytyessä lapsen toiveiden tai tarpeiden vastaisesti. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus näyttäytyi kaikista käsikirjoituksista ahdistuneimpana ja vihamielisimpänä, ja lapsi käytti kontrollointikeinona oman kyvyttömyytensä ja osaamattomuutensa esille tuomista. Huolehtivassa käsikirjoituksessa lapsi ylläpiti vanhempansa kyvykkyyttä ja tilanteiden rauhallisuutta olemalla miellyttävä, hassu, hoivaava, ymmärtävä tai ohjaava, asettaen samalla omat spontaanit tunnereaktionsa toissijaisiksi. Kontrollin menettämiseen liittyviä reaktioita löydettiin kaksi erilaista: irrottautuva ja hallitsematon. Irrottautuva käsikirjoitus kuvasi passiivista ajautumista tilanteiden mukana silloin, kun lapsi ei enää kokenut itseään kykeneväksi vaikuttamaan asioihin ympärillään. Kontrollin menetys saattoi johtaa myös hallitsemattomaan käsikirjoitukseen pudottautumiseen, jolloin lapsi pyrki kaaosmaisesti tuhoamaan pelottavaksi muodostuneet asiat ympäriltään.

Itserankaiseva-alistuva kontrollointityyli on aiempaan teoriaan nähden uusi ilmiö. Tämä tuo esille, että alistuminen voi olla myös aktiivista toimintaa passiivisen vastaanottamisen sijaan. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus onkin olennaista erottaa rankaisevasta käsikirjoituksesta, jotta

siihen liittyvää ahdistunutta vihamielisyyttä ei sekoiteta rankaisevan käsikirjoituksen välineelliseen vihamielisyyteen. Myös huolehtivan käsikirjoituksen tunnistaminen on tärkeää, sillä tätä käsikirjoitusta käyttävät lapset voivat vaikuttaa ulospäin kykeneviltä ja tasapainoisilta, jolloin he jäävät helposti tarvitsemansa avun ulkopuolelle. Tutkimus toi esille, etteivät jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen liittyvät kontrolloivat strategiat ole täysin pitäviä, vaan tarpeeksi suuren kuormituksen alla ne murtuvat ja lapsi pudottautuu irrottautuvaan tai hallitsemattomaan käsikirjoitukseen. Jäsentymätön kiintymyssuhde vaikuttaisikin olevan tasapainottelua kontrollin ja kaaoksen välillä.

Asiasanat: huumeet, huumeongelma, jäsentymätön kiintymyssuhde, kiintymyskäsikirjoitus, kiintymyssuhde, kouluikä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Äidin huumetausta lapsen kehityksen riskitekijänä.....	2
1.2. Kiintymyssuhteen kehittyminen.....	3
1.3. Jäsentymätön kiintymyssuhde kontrollin ja kaaoksen tasapainotteluna.....	6
1.3.1. Korvaavat motivaatiojärjestelmät.....	7
1.3.2. Kontrollin kokemus vuorovaikutuksessa.....	8
1.3.3. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen dissosiativinen rakenne.....	10
1.3.4. Jäsentymätön kiintymyssuhde ja kiintymyskäsikirjoitus.....	12
1.4. Tutkimuskysymykset.....	15
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	16
2.1. Tutkittavat ja aineiston keruu.....	16
2.2. Menetelmät ja muuttujat.....	17
2.3. Aineiston analysointi.....	18
2.3.1. Tilastolliset analyysit.....	18
2.3.2. Narratiivinen analyysi.....	19
3. TILASTOLLISET TULOKSET.....	21
3.1. Kuvailevat tulokset.....	21
3.2. Jäsentymätön kiintymyssuhde huumetaustaisissa perheissä.....	21
4. JÄSENTYMÄTTÖMÄT KIINTYMYSKÄSIKIRJOITUKSET.....	23
4.1. Rankaiseva käsikirjoitus.....	24
4.2. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus.....	25
4.3. Huolehtiva käsikirjoitus.....	27
4.4. Irrottautuva käsikirjoitus.....	28
4.5. Hallitsematon käsikirjoitus.....	31
5. POHDINTA.....	33
5.1. Jäsentymätön kiintymyssuhde huumetaustaisissa perheissä.....	33
5.2. Jäsentymättömät kiintymyskäsikirjoitukset.....	34
5.3. Tutkimuksen rajoitukset.....	38
5.4. Tutkimuksen merkitys.....	39
LÄHTEET.....	43

1. JOHDANTO

Kouluikäisen lapsen kiintymyssuhteen tutkimisesta on kiinnostuttu enemmän vasta 2000-luvun alkupuolella, sitä ennen tutkimuksen kohteena ovat olleet enimmäkseen varhaislapsuuden ja aikuisuuden kiintymyssuhteet (Mayselless, 2005). Kiintymyssuhteen tarkoituksena on turvan hakeminen kuormittavissa tilanteissa, mikä erityisesti varhaislapsuudessa näyttäytyy vanhemman fyysisen läheisyyden tärkeytenä (Bowlby, 1982). Kouluikässä lapsi kehittyy sosiaalisesti ja kognitiivisesti, ja hänen elinympäristönsä muuttuu verrattuna varhaislapsuuteen (Raikes & Thompson, 2005). Tällöin aikuisen tehtävä kiintymyksen kohteena on turvan tarjoamisen lisäksi olla tukena tarvittaessa ja auttaa lapsen autonomian kehittämisessä (Mayselless, 2005).

Perinteisesti lasten kiintymyssuhteet jakautuvat turvallisiin ja turvattomiin (välttelevä tai ristiriitainen) (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wal, 1978). Näiden lisäksi lapsi voi olla jäsentymättömästi kiintynyt, jolloin hän ei kykene käyttämään yhtä selkeää ja toimivaa strategiaa vanhemman läheisyyden varmistamiseksi stressaavassa tilanteessa (Main & Solomon, 1990). Jäsentymättömästi kiintyneillä lapsilla on todettu olevan yleistä sekä ulos- että sisäänpäinsuuntautunut psykiatrinen oireilu (esimerkiksi käytösongelmat tai aggressiivisuus vs. ahdistuneisuus tai masennus) (Bureau, Easlerbrooks, & Lyons-Ruth, 2009; Moss, Cyr, & Dubois-Comtois, 2004), ongelmat ikäoverisuhteissa (Seibert & Kerns, 2014) ja heikompi luottamus omaan suoriutumiseensa koulussa (Moss, St-Laurent, & Parent, 1999). Kouluikässä laajentuva sosiaalinen ympäristö ja koulun aloittamisen tuomat haasteet voivat olla ongelmallisempia jäsentymättömästi kiintyneille lapsille, jolloin jäsentymättömästä kiintymyssuhteesta muodostuu laaja-alainen riski lapsen hyvinvoinnille.

Viime vuosina kiintymyssuhdemielikuvia on alettu tarkastella käsikirjoituksellisten mallien kautta (*secure base script*: Psouni & Apetroaia, 2014; Waters & Waters, 2006). Käsikirjoituksen avulla turvallisesti kiintyneillä lapsilla on sisäinen ymmärrys siitä, miten turvan eli käytännössä usein vanhemman, pystyy tavoittamaan tarvittaessa ja miten lapsi voi sen jälkeen palata omiin toimiinsa. Kiintymyskäsikirjoitusten ajatellaan selittävän varhaisten sensomotoristen kokemusten siirtymistä abstrakteiksi mielikuviksi, niin sanotuiksi sisäisiksi työmalleiksi (*internal working models*), jotka kuvaavat esimerkiksi lapsen käsitystä itsestään rakastettavana (Fivush, 2007). Kiintymyskäsikirjoitusten avulla on siten mahdollista saada tarkempaa ja konkreettisempaa ymmärrystä siitä, mitä abstraktille tasolle jäävien sisäisten työmallien alta löytyy (Waters & Waters, 2006). Jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen on tähän mennessä suhtauduttu lähinnä turvallisen

kiintymyskäsikirjoituksen puutteena sen sijaan, että siihen liittyviä rakenteita olisi syvemmin tutkittu (poikkeuksena Liotti, 2004, 2011). Olisi kuitenkin hyvä ymmärtää esimerkiksi interventioiden suunnittelun kannalta, minkälainen käsitys turvan tavoittamisesta on jäsentymättömästi kiintyneillä lapsilla. Tämä tutkimus pyrkii kuvailemaan tätä tuntemattomaksi jäänyttä puolta narratiivisen analyysin avulla. Aihetta tarkastellaan riskiaineistolla, johon kuuluvissa perheissä äiti on ollut riippuvainen huumeista odotusaikana. Äidin huumeongelmaan liittyy useita lasta jäsentymättömälle kiintymyssuhteelle altistavia riskitekijöitä, kuten epävakaata ympäristöä tai vuorovaikutuksen ongelmia (Connors ym., 2003; van Ijzendoorn, Schuengel, & Bakermans-Kranenburg, 1999).

1.1. Äidin huumeista lapsen kehityksen riskitekijänä

Huumeistaisten äitien lapset altistuvat useille eri tyyppisille riskeille, joita voidaan luokitella fyysisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin (Barrocas, Vieira-Santos, & Paixao, 2016; Kroll & Taylor, 2003). Raskaudenaikainen altistus huumeille istukan kautta vaikuttaa lapsen aivojen kehitykseen ja sitä kautta heikentää lapsen kykyä esimerkiksi säädellä tunteitaan tai käyttäytymistään (Beeghly & Tronick, 1994; Spangler & Grossmann, 1999). Huumeiden tai riippuvuusoireiden vaikutuksen alaisena myös äidin kyky valvoa lapsen hyvinvointia heikkenee ja sitä kautta lapsi voi jäädä heitteille. Fyysisiin riskeihin voi liittyä myös puutteellinen hygienia tai neuvola- ja lääkärikäyntien laiminlyöminen (Kivitie-Kallio & Politi, 2004). Sosiaaliset riskit liittyvät muun muassa työttömyyden, perheväkivallan ja laittoman toiminnan yleisyyteen huumeiden käytön yhteydessä. Huumeistaisten perheiden ilmapiiri voi olla epävakaata ja levoton, eikä esimerkiksi kunnollista päivärutmiä välttämättä ole (Kivitie-Kallio & Politi, 2004). Myös yhteiskunnan asenteet huumeiden käyttöä kohtaan ovat usein negatiivisia ja leimaavia (Sinko & Virokannas, 2009), millä voi olla merkitystä esimerkiksi lapsen kaverisuhteissa. Leimaavat asenteet voivat aiheuttaa myös stressiä ja syyllisyydentunteita äidille tai lapselle sekä tarvetta piilotella perheen asioita muilta (Kivitie-Kallio & Politi, 2004).

Psykologisia riskejä ovat esimerkiksi huumeiden aiheuttamat muutokset äidin käyttäytymisessä ja kyvyssä tulkita lasta oikein, mikä muodostaa äidin ja lapsen suhteesta arvaamattoman ja epävakaan. Huumeriippuvaiset äidit pitävät lapsen viestejä usein tilanteeseen sopimattoman vaativina (Mayes & Truman, 2002), sekä vastaavat rajoitetusti lapsen yrittäessä kommunikoida (Beeghly & Tronick, 1994). Huumeriippuvaisilla äideillä voi olla myös vaikeuksia erottaa lapsen tarpeita omistaan sekä epärealistisia odotuksia lapsen kyvystä tehdä asioita heidän puolestaan (Mayes & Truman, 2002; Silva, Pires, Guerreiro, & Cardoso, 2012). Lisäksi

huumeongelmaan liittyvät usein äidin oma traumaattinen tausta (Conners ym., 2003), ei-suunnitellut raskaudet (Silva ym., 2012; Sinko & Virokannas, 2009) sekä mahdolliset syyllisyyden tunteet lapsen hyvinvoinnista (Silva ym., 2012). Myös psykiatriset sairaudet ja häiriöt, kuten masennus, ahdistus tai persoonallisuushäiriöt, ovat yleisempiä huumetaustaisissa perheissä sekä vanhemmilla että lapsilla (Conners ym., 2003). Huumetaustaisissa perheissä monet näistä erilaisista riskeistä toteutuvat usein samanaikaisesti ja kasautuvasti (Conners ym., 2003). Syntymän jälkeen epävakaa ympäristö ja vanhemmuus voimistavat raskauden huumealtistuksen aikana syntyneitä negatiivisia vaikutuksia ja niiden merkitystä lapsen toimintakyvylle (Barrocas ym., 2016). Huumeongelmaisissa perheissä kasvaneet lapset ovat siten sekä biologisesti että ympäristön vaikutusten vuoksi suuremmassa riskissä puutteellisille sosiaalisille ja tunteiden säätelyn taidoille (Conners ym., 2003).

Lapsen kiintymyssuhteen kannalta vanhemman huumetaustaan liittyvien vuorovaikutuksen ja huolenpidon ongelmien on todettu olevan merkityksellisempiä kuin huumeiden käytön määrän (Bergin & McCollough, 2009). Moni huumetaustainen vanhempi pyrkii huolehtimaan lapsestaan parhaalla mahdollisella tavalla, mutta yllä kuvatut riskit tuovat heille paljon haasteita (Sinko & Virokannas, 2009). Lisäksi huumeille altistuneen lapsen rajoittuneet kyvyt itsesäätelyssä vaikeuttavat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta, sillä ne asettavat valmiiksi kommunikaation vaikeuksia kokevalle vanhemmalle lisää vaatimuksia (Beeghly & Tronick, 1994). Tyypillisin kiintymyssuhdetyyppi huumetaustaisissa perheissä kasvaneilla lapsilla onkin jäsentymätön kiintymyssuhde (45 %: Swanson, Beckwith, & Howard, 2000; Bergin & McCollough, 2009). Lapsen kiintymyssuhde yhteen vanhempaan voi muuttua jäsentymättömäksi myös toisen vanhemman käyttäytymisen seurauksena (Bernier & Meins, 2008). Lapselle on vahingollista seurata vanhempien välistä väkivaltaa (Hester, 2007), joka on huumetaustaisissa perheissä normaaliväestöön suhteutettuna yleisempää (Conners ym., 2003). On myös haasteellisempaa muodostaa turvallinen kiintymyssuhde lapseen, joka on jo joutunut pelkäämään toista vanhempaansa (Bernier & Meins, 2008). Toisaalta yksikin turvallinen suhde aikuiseen ihmiseen voi suojata lapsen kehitystä (Belsky & Fearon, 2008).

1.2. Kiintymyssuhteen kehittyminen

Kiintymyssuhdejärjestelmän ajatellaan kehittyneen evoluution myötä turvaamaan hitaasti kehittyvää lasta saamalla tämän hakeutumaan uhkaavissa tilanteissa tutun aikuisen läheisyyteen (Bowlby, 1982). Lapsella kiintymyssuhdejärjestelmä aktivoituu tämän ollessa esimerkiksi väsynyt, nälkäinen, sairas, hädissään tai jos hän joutuu eroon kiintymyksen kohteestaan (Bowlby, 1982).

Kiintymyssuhteessa lapsi oppii säätelemään tunteitaan ja rauhoittamaan itseään hankalissa tilanteissa (Bowlby, 1982). Kiintymyssuhdejärjestelmä ei varhaisen lapsuuden jälkeen lakkaa toimimasta, vaan uhkaavat tilanteet aktivoivat sitä myös keskilapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa (Bowlby, 1982). Kouluiässä kiintymyssuhdejärjestelmä ei kuitenkaan aktivoidu enää yhtä herkästi, sillä kouluikäinen lapsi kykenee jo selviämään yksin paremmin kuin nuorempi lapsi (Mayselless, 2005). Kouluiässä mielikuvat alkavat myös muodostua yleistyneiksi henkilöstä riippumattomiksi käsityksiksi, kun ne vielä varhaislapsuudessa voivat olla eriytyneitä (Mayselless, 2005). Kiintymyskäsikirjoitukseen liittyvän ymmärryksen turvan tavoittamisesta ajatellaan toimivan pohjana tälle yleistyneelle käsitykselle (Psouni & Apetroaia, 2014).

Kiintymyssuhdejärjestelmä on yksi evolutiivisista motivaatiojärjestelmistä, jotka liittyvät yksilön tai lajin selviytymiseen ja joiden toiminta on osittain vaistonvaraista (George & Solomon, 1999). Näillä järjestelmillä on vahva geneettisesti välittyvä biologinen pohja aivoissa. Motivaatiojärjestelmiä on kiintymyssuhdejärjestelmän lisäksi useita, esimerkiksi hoivajärjestelmä, oppimisen ja tutkimisen järjestelmä, pelko/puolustautumisjärjestelmä tai dominanssin ja alistumisen järjestelmä. Hoivajärjestelmä liittyy jälkeläisten suojelemiseen (Solomon & George, 1996), oppimisen ja tutkimisen järjestelmä itsensä toteuttamiseen ja maailman tutkimiseen (Cassidy, 2008), pelko/puolustautumisjärjestelmä vaaraan reagoimiseen (Bowlby, 1973; Cantor, 2005) ja dominanssin ja alistumisen järjestelmä sosiaaliseen hierarkiaan (Sloman, Atkinson, Milligan, & Liotti, 2002).

Lapsen kiintymyssuhteen ajatellaan muodostuvan erilaisilla tavoilla riippuen lapsen ja hoivaajan välisestä suhteesta. Lapsella voi olla useita kiintymyksen kohteita kuten äiti, isä, isovanhempi tai isompi sisarus, ja lapsi voi muodostaa laadullisesti erilaisen kiintymyssuhteen kuhunkin henkilöön (Bowlby, 1982). Kiintymyssuhdetta on tutkittu pienillä lapsilla vierastilannekokeen avulla, jossa vanhempi lähtee jättäen noin vuoden ikäisen lapsen vieraaseen, mutta mukavaan laboratorioympäristöön, ja hetken päästä palaa takaisin tämän luo (Ainsworth ym., 1978). Turvallisesti kiintyneet lapset käyttävät vanhempaansa tarpeen vaatiessa saatavilla olevana tukena tutkiessaan huonetta, stressaantuvat tämän lähdöstä ja rauhoittuvat kontaktissa vanhemman palatessa huoneeseen. Välttelevästi kiintyneet lapset käyttäytyvät näennäisen välinpitämättömästi vanhempaansa kohtaan ja leikkivät huoneessa itsenäisesti, eivätkä välitä vanhemman lähdöstä tai paluusta. Ristiriitaisesti kiintyneet lapset eivät halua kauas vanhemmastaan ja järkyttyvät tämän lähdöstä, mutta eivät kuitenkaan onnistu rauhoittumaan vanhemman palattua takaisin. Välttelevät ja ristiriitaiset kiintymyssuhteet ovat turvattomuudestaan huolimatta jäsenyneitä kiintymyssuhteen muotoja, jolloin lapsi on oppinut yhtenäisen tavan toimia suhteessa vanhempaansa (DeKlyen & Greenberg, 2008).

Main ja Solomon (1986) havaitsivat, että osa lapsista ei sopinut vierastilannekokeen perusteella yhteenkään perinteiseen kiintymyssuhdeluokkaan. Nämä lapset saattoivat osoittaa vanhempaa kohtaan lähestymistä ja välttämistä samanaikaisesti, jähmettyä paikoilleen vanhemman palatessa, osoittaa pelokkaita tai outoja kasvoniilmeitä tai käyttäytyä kömpelösti ja epämääräisesti ilman selkeää syytä ja vain silloin, kun vanhempi on paikalla (Main & Solomon, 1990). Näiden jäsentymättömästi kiintyneiden lasten kahtiajakoisen käyttäytymisen taustalla ajateltiin olevan ratkaisematon pelko, jossa kiintymyksen kohde on samanaikaisesti sekä turvan että pelon lähde (Main & Hesse, 1990; Main & Solomon, 1990). Vanhemman pelottavan tai pelokkaan käyttäytymisen (*frightened and frightening parental behavior*; FR: Hesse & Main, 1999; Main & Hesse, 1990) ajatellaan aiheuttavan lapsessa pelkoa, jota lapsi ei pysty käsittelemään turvautumalla vanhempaan. Toisaalta vanhemman pelkoa aiheuttavan käyttäytymisen sijaan merkityksellisempää voi olla vanhemman kyvyttömyys säädellä lapsen pelon tunteita, mitä on kuvattu esimerkiksi vääristyneen affektiivisen kommunikoinnin käsitteellä (*AMBIANCE*: Lyons-Ruth & Spielman, 2004; Lyons-Ruth, Bronfman, & Parsons, 1999b). Vääristyneellä affektiivisella kommunikoinnilla tarkoitetaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta, johon liittyy esimerkiksi ristiriitaisten tunteiden yhtäaikainen ilmaiseminen, roolien kääntäminen, poissaolevuus tai tunkeutuva kommunikointi. Näin ollen lapsen pelko/puolustautumisjärjestelmä ei rauhoitu kiintymyskäyttäytymisen avulla ja jää toimintaan (Liotti, 2017). Lapsi ei tällöin kykene oppimaan yhtenäistä strategiaa, jonka avulla saisi itsensä rauhoitettua. Vauvaikäisen jäsentymättömän kiintymyssuhteen on ajateltu näkyvän käyttäytymisessä tilapäisinä hetkinä, kun taas muun osan ajasta lapset käyttäytyisivät jonkin jäsentyneen muodon mukaisesti, myös esimerkiksi turvallisesti (Lyons-Ruth, Bronfman, & Atwood, 1999a). Kouluikässä jäsentymätön kiintymyssuhde voi ilmetä myös selkeämmin omana tyyppinä, niin kutsuttuna kontrolloivana kiintymyssuhteena (Main & Cassidy, 1988; Moss ym., 2004), jota käsitellään lisää seuraavassa kappaleessa.

Jäsentymättömän kiintymyssuhteen kehittyminen ei edellytä vakavia kaltoinkohtelun kokemuksia lapsuudessa, vaan esimerkiksi vanhemman emotionaalinen poissaolevuus riittää (Hesse & Main, 1999). Esimerkiksi vanhemman itse kokeman käsittelemättömän menetyksen on todettu olevan yhteydessä lapsen jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen, vaikka vanhempi ei olisikaan kaltoinkohteleva (Lyons-Ruth, Yellin, Melnick, & Atwood, 2005; van IJzendoorn, 1995; van IJzendoorn ym., 1999). Toisaalta emotionaalinen kaltoinkohtelu ei ole yhtä selkeästi määriteltävissä kuin esimerkiksi fyysinen tai seksuaalinen kaltoinkohtelu, minkä vuoksi tämä psyykkisesti mahdollisesti jopa vahingoittavin kaltoinkohtelun muoto jää helposti huomaamatta (Riggs, 2010). Kaltoinkohteleva vanhempi on harvoin jatkuvasti kaltoinkohteleva, vaan kaltoinkohtelu ja hoiva vaihtelevat sykleissä, jolloin lapsi kiintyy erityisen voimakkaasti ja traumaattisesti vanhempansa

(Dutton & Painter, 1981). Vauvaiässä kehittynyt jäsentymätön kiintymyssuhde altistaa lasta myös myöhemmin tapahtuvien kuormittavien tilanteiden traumatisoivalle vaikutukselle, sillä lapsi ei pysty kiintymyssuhteen kautta käsittelemään tilannetta ja rauhoittamaan itseään (Liotti, 2004).

1.3. Jäsentymätön kiintymyssuhde kontrollin ja kaaoksen tasapainotteluna

Kouluikää lähestyessä lapsen kognitiiviset kyvyt kehittyvät, jolloin hän kykenee kompensoimaan jäsentymätöntä kiintymyssuhdetta ja siihen liittyvää strategian puutetta kontrolloimalla vanhempaansa omalla käytöksellään (Fonagy, Gergely, & Jurist, 2004; Lyons-Ruth & Spielman, 2004). Kuudenteen ikävuoteensa mennessä suurin osa jäsentymättömästi kiintyneistä lapsista muodostaakin niin kutsutun kontrolloivan kiintymyssuhteen (Liotti, 2011; Main & Cassidy, 1988; Moss ym., 2004). Kontrolloivuus ilmenee rankaisevana tai hoivaavana käytöksenä vanhempaa kohtaan. Rankaisevalla käytöksellä tarkoitetaan käskyttävää, nöyryyttävää tai julmaa käytöstä. Hoivaava käytös taas ilmenee siten, että lapsi asettaa omat tarpeensa toissijaisiksi vanhemman tarpeisiin nähden. Tämä voi tarkoittaa vanhemman tarpeiden täyttämistä ja tämän suojelemista (esimerkiksi vanhemman ollessa masentunut ja vetäytyvä: Bureau ym., 2009) tai vanhemman hienovaraisiinkin viesteihin mukautumista ja mahdollisesti tämän viihdyttämistä (esimerkiksi impulsiivisesti rankaisevan vanhemman kohdalla: Jacobvitz & Hazen, 1999).

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että osa jäsentymättömästi kiintyneistä lapsista on yhä kouluikässään mielikuviltaan kaaosmaisia, toisin sanoen he eivät ole pystyneet organisoimaan kiintymyssuhdettaan edes kontrolloivalla tavalla vanhempaansa kohtaan (Moss ym., 2004). Alkuperäisten ratkaisemattomaan pelkoon liittyvien kaaosmaisten kiintymyssuhdemielikuvien voidaan kuitenkin olettaa olevan taustalla myös kontrolloivasti kiintyneillä lapsilla (Solomon & George, 1999), jolloin jäsentymätön kiintymyssuhde muodostuu kontrollin ja kaaoksen tasapainotteluksi. Lapsi voi pyrkiä hakemaan kokemusta hallittavuudesta toiminnallisesti esimerkiksi korvaavien motivaatiojärjestelmien tai vuorovaikutuksellisten keinojen kautta. Hallinnan ja ennustettavuuden kokemukseen pyrkiessään lapsi kuitenkin joutuu sivuuttamaan osan kokemuksistaan, mistä voi seurata mielikuvien jakautumista ja eriytymistä eli dissosioitumista (Liotti 1999; Lyons-Ruth, 2003). Näitä ilmiöitä kuvataan lisää seuraavissa kappaleissa.

1.3.1. Korvaavat motivaatiojärjestelmät

Liotti (2004; 2017) esittää, että jäsentymättömästi kiintyneet lapset suosivat jonkin toisen motivaatiojärjestelmän aktivoimista kiintymyssuhdejärjestelmän sijaan. Korvaava motivaatiojärjestelmä antaa kokemuksen vakaudesta ja hallittavuudesta. Tällöin lapsi pyrkii vuorovaikutukseen sellaisen motivaation kautta, joka ei edellytä turvan hakemista vanhemmalta. Näin ristiriita vanhemman herättämän pelon ja lapsen turvan tarpeen välillä ei ole yhtä suuri. Korvaavana motivaatiojärjestelmänä voi aktivoitua esimerkiksi hoivajärjestelmä tai dominanssin ja alistumisen järjestelmä. Hoivajärjestelmä on kiintymyssuhdejärjestelmän vastinpari, joka aktivoituu kiintymystä tarvitsevan kohteen haavoittuvuuden havaitsemisesta (Bowlby, 1984; George & Solomon, 1996). Hoivajärjestelmän aktivoituminen korvaavana järjestelmänä palvelee mahdollisesti tarvetta hoivata haavoittuva vanhempi kykeneväksi aikuiseksi, jolloin lapsi pystyisi omalla toiminnallaan muuttamaan tilanteen jälleen vakaaksi (Liotti, 1999). Samalla lapsi joutuu kuitenkin sammuttamaan omat kiintymyssuhdetarpeensa hoivaamisen ajaksi (Liotti, 2017). Dominanssin ja alistumisen järjestelmään liittyvä sosiaalinen hierarkia taas toimii vakaana rakenteena, jonka avulla on mahdollista estää riskialttiiden valtataisteluiden syntyminen (Sloman ym., 2002). Lapsi voi pyrkiä vakauttamaan ympäristöään tavoittelemalla ja säilyttämällä dominoivan aseman vanhempaa kohtaan tai alistumalla tämän tahtoon välttääkseen konflikteja. Dominoivaan asemaan tähtäävän kontrolloivan aggression voidaan tulkita olevan välineellistä, sillä se on tavoitteellista ja proaktiivista (McEllistrem, 2004). Dominanssiin pyrkivän aggression tarkoituksena ei kuitenkaan ole vahingoittaa toista osapuolta, vaan sen sijaan pakottaa hänet alistumaan ja saamaan siten vakaa hierarkia aikaiseksi (Gilbert, 1989; Liotti, 2017). Dominanssiin pyrkivästä aggressiosta on syytä erottaa saalistusviettiin liittyvä aggressio, jonka tarkoituksena on vahingoittaa uhria ja saada hänen pelko/puolustautumisjärjestelmänsä aktivoitumaan (Gilbert, 1989; Liotti, 2017).

Toisaalta myös pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoima aggressio voi pyrkiä toisen tuhoamiseen, mutta reaktiona havaittuun uhkaan (Cantor, 2005; Gilbert, 1989; Liotti, 2017; McEllistrem, 2004). Erityisen epävakaaan ympäristön, jossa traumaattiset kokemukset toistuvat kasautuvasti, on ajateltu estävän korvaavankin motivaatiojärjestelmän käytön (Liotti, 2011; Moss ym., 2004). Tällöin lapsen kiintymyssuhde on kaaosmainen yhä kouluikässäkkin. Voidaan tulkita, että tällaisissa tilanteissa lapselle ei jää vaihtoehdoksi muuta kuin pelko/puolustautumisjärjestelmällä reagoiminen. Pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoituessa lapsi pyrkii taistelemaan tai pakenemaan pelkoa aiheuttavan vanhemman tai tilanteen luota, mutta koska nämä keinot ovat lapselle usein käytännössä toimimattomia, muodostuu lapsen käyttäytymisestä lähinnä kaaosmaista

tai tuhoisaa (Bowlby, 1973; Main & Hesse, 1990; Liotti, 2017). Pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoitumisesta muodostuu myös itseään ruokkiva kehä, sillä pelko voimistaa kiintymyssuhdejärjestelmää ja tarvetta hakea turvaa, mutta turvan hakemisen pelottavuuden vuoksi pelko/puolustautumisjärjestelmä aktivoituu entisestään (Bowlby, 1973). Oman kontrollointikyvyn ulkopuolella olevien tilanteiden on todettu aiheuttavan avuttomuutta, millä tarkoitetaan luovuttamista, lamaantumista tai jähmettymistä tilanteessa, josta ei voi paeta ja jossa millään omalla teolla ei ole vaikutusta lopputulokseen (Seligman, 1975). Jähmettyminen onkin myös yksi pelko/puolustautumisjärjestelmään liittyvä puolustautumisstrategia hyökkäämisen ja pakenemisen ohella (Cantor, 2005). Avuttomuudesta muodostuu opittu ja ensisijainen käyttäytymismalli silloin, kun tilanteet toistuvat tarpeeksi usein hallitsemattomina ja lapsi muodostaa yleisen käsityksen, että hän ei kykene hallitsemaan asioita ympärillään (Seligman, 1975).

1.3.2. Kontrollin kokemus vuorovaikutuksessa

Jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen liittyy usein joko erityisen etäinen ja vetäytyvä tai vaihtoehtoisesti kietoutuva vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä (Out, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2009). Etäisessä ja vetäytyvässä vuorovaikutuksessa vanhempi sivuuttaa suuren osan lapsen vuorovaikutusyriityksistä olemalla reagoimatta niihin (Out ym., 2009). Kietoutuvuudella taas tarkoitetaan lapsen omien ajatusten, tunteiden ja vanhemmasta erillisyyden huomiotta jättämistä (Kerig, 2005). Kietoutuvuus ilmenee erityisen läheisenä tai henkilökohtaiset rajat ylittävänä suhteena vanhemman ja lapsen välillä, mikä näkyy sulautuvana tai tunkeutuvana vuorovaikutuksena. Sulautuneessa suhteessa lapsen oma tahto ja kehityksen kautta tapahtuvat muutokset uhkaavat suhteen kokonaisuutta, toisin sanoen lapsella ei ole mahdollisuutta olla itsenäinen toimija. Lapsi voi esimerkiksi kokea, ettei hän voi viettää liikaa aikaa ystäviensä kanssa, koska tämä loukkaisi vanhempaa. Tunkeutuvassa vuorovaikutuksessa vanhempi painostaa lasta tuntemaan ja ajattelemaan vanhemman haluamalla tavalla esimerkiksi vetämällä läheisyytensä pois, kritisoimalla, syyllistämällä tai muulla tavoin manipuloimalla (Kerig, 2005). Tämän kaltaisessa vuorovaikutuksessa toinen osapuoli asetetaan passiiviseksi tekojen vastaanottajaksi, eivätkä vanhemman ja lapsen tarpeet voi siten molemmat olla olemassa samaan aikaan (Benjamin, 2004). Lapsen tarpeet ovat näkymättömissä myös etäisessä vuorovaikutuksessa (Out ym., 2009).

Jos vanhempi ei anna lapsen omille tunteille ja tarpeille näkyvyyttä, lapsen on vaikea oppia tuntemaan itsensä vanhemmasta erillisenä ihmisenä, joka voi itse esimerkiksi säädellä omia tunteitaan (Lyons-Ruth, 2006). Lapsi voikin tällöin omaksua itselleen roolin, jonka avulla hän

onnistuu tekemään vuorovaikutuksesta vanhemman kanssa toimivampaa, mutta joka ei kuvaa lasta itseään persoonana (Fonagy, Gergely, & Target, 2007). Omaksuttu rooli voi olla esimerkiksi vanhemman, aikuisen ystävän tai jopa puolison rooli, ja tämän kaltaisen roolien kääntymisen on todettu olevan ominaista kontrolloivalle kiintymyssuhteelle (Kerig, 2005; Lyons-Ruth & Spielman, 2004; Main & Cassidy, 1988). Lapsi voi pyrkiä hallitsemaan vuorovaikutusta käyttämällä runsaasti energiaa vanhemman ajatusten ja tunteiden tulkitsemiseen, jotta onnistuisi ylläpitämään omaksumaansa roolia (Fonagy ym., 2004, 2007). Aikuisen roolissa lapsi voi esimerkiksi ottaa vastuun perheen arjen pyörimisestä ja kannustaa häneltä tukea hakevaa vanhempaa. Tällöin lapsi voi osata havaita jo pienistä merkeistä, milloin vanhempi tarvitsee tukea.

Toisaalta on todettu, etteivät kaikki jäsentymättömästi kiintyneet lapset tarkkaile aktiivisesti vanhempansa ajatuksia, vaan pikemminkin pyrkivät olemaan miettimättä niitä niiden mahdollisen vihamielisyyden vuoksi (Fonagy ym., 2004). Tämän kaltaisessa tilanteessa lapsi pyrkii hallinnan ja arvattavuuden kokemukseen vetäytymällä vuorovaikutuksesta tai luomalla itse omat oletuksensa toisen ihmisen ajatuksista ja tunteista. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen on todettu liittyvän niin sanottuun ”synkronian suosimisen rikkinäiseen katkaisijaan” (*flickering contingency switch*: Koós & Gergely, 2001). Tällainen rikkinäinen katkaisija kehittyisi vauvaiässä lapsen kokiessa vuorotellen hetkiä, jolloin vanhempi toimii synkroniassa hänen kanssaan ja hetkiä, jolloin vanhempi on täysin epäsynkroniassa lapsen viestinnän kanssa, esimerkiksi kaltoinkohteleva. Normaalisti lapsi siirtyy noin kolmen kuukauden iässä suosimaan sosiaaliseen kontaktiin liittyviä lähes synkroniassa olevia ärsykeitä täydellisessä synkroniassa olevien (esimerkiksi omat liikkeet) sijaan (Gergely & Watson, 1999). Epävarmassa ympäristössä lapsi ei uskalla siirtyä suosimaan lähes synkronisia ärsykeitä, vaan jää vaihtelevaan lähes synkronisten ja täydellisen synkronisten suosimisen välille (Koós & Gergely, 2001). Tämä johtaisi siihen, että lapsi ei kunnolla uskalla tutkia sosiaalista ympäristöä, vaan hakee turvaa täysin ennustettavista asioista eli käytännössä omasta mielestään ja omista oletuksistaan.

Lapsen kasvaessa sulautuva vuorovaikutus voi olla lähimpänä turvalliselta tuntuvaa täydellistä synkroniaa, jolloin lapsi voi pyrkiä synkronisoimaan omat tunteensa vanhemman tarpeita vastaaviksi tai toisin päin. Sulautuneessa vuorovaikutuksessa lapsi voi ikään kuin jo etukäteen tietää miten hänen kuuluu tuntea, ajatella ja toimia, ilman että hänen tarvitsee suuremmin yrittää tulkita sosiaalisia vihjeitä (ks. Fonagy ym., 2004; Kerig, 2005). Lapsi voi esimerkiksi oppia, että hänen kuuluu olla surullinen aina kun vanhempi kotiin tullessaan paistaa oven kiinni. Lapsi siis automaattisesti peilaa vanhemman huonoa olotilaa, muttei kunnolla tiedä miksi niin tekee. Hän kokee siten vanhemman tunnetilan omanaan, eikä osaa erottaa sitä vanhemman tunnetilaksi, kuten yllä kuvattu aikuisen roolissa toimiva lapsi osaisi (ks. Fonagy ym., 2004; Kerig, 2005). Toisaalta jos

vanhempi taas toteuttaa kaiken mitä lapsi haluaa ja kokee automaattisesti lapsen tunteita, tällöin vanhempi ikään kuin sulautuu lapseen (ks. George & Solomon, 2011). Osa lapsista voi siis hakea kokemusta hallittavuudesta ja arvattavuudesta omaksumalla itselleen aikuismaisen roolin ja tarkkailemalla aktiivisesti vanhemman mielialoja, osa vetäytymällä vuorovaikutuksesta omaan maailmaansa ja osa taas sulautumalla vanhemman kanssa yhdeksi ja samaksi ihmiseksi.

1.3.3. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen dissosiativinen rakenne

Jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen liittyvät mielikuvat ovat usein dissosioituneita (Liotti, 2004). Dissosiaatiolla tarkoitetaan kokemuksiin liittyvien ajatusten, käsitysten ja tunteiden eriytymistä muistissa ja tietoisuudessa (Schimment & Caretti, 2016). Koska jäsentymättömiin kiintymyssuhteisiin liittyvät kokemukset ovat liian kipeitä käsiteltäviksi suoraan, erilaiset vaihdeltavat mielikuvat ja tunteisiin pääsyn katkeaminen suojelevat lasta näiltä kokemuksilta (Schimmenti & Caretti, 2016). Bowlbyn (1980) mukaan kiintymyssuhdemielikuviin liittyvä informaation prosessoinnin häiriintyminen voi ilmetä tietyytyypin informaation (esimerkiksi tunteiden) poissulkemisena tai kognitiivisena jakautumisena, jossa toisiinsa liittyvien havaintojen (esimerkiksi tunteen ja sen aiheuttajan) yhteys katkeaa. Nämä mekanismit voivat äärimmillään muodostua dissosiativisiksi, jolloin esimerkiksi samasta tilanteesta on olemassa erilaisia toisistaan erillisiä mielikuvia. Jos ajatellaan, että lapsi kykenee ylläpitämään yhtä yhtenäistä käsitystä ympäristöstään kerrallaan, muut ristiriitaiset kokemukset jäävät sillä hetkellä tietoisuuden ulkopuolelle (ks. Gawronski, 2012).

Liottin (2011; 2004) mukaan jäsentymättömien kiintymyssuhdemielikuvien dissosiaatiota voidaan hahmottaa toisistaan erillisten ja vastakohtaisten roolien kautta, eli niin sanotun draamakolmion (*drama triangle*: Karpman, 1968) kautta. Nämä roolit ovat hyökkääjä, uhri ja pelastaja. Roolit kuvaavat yllä kuvattua kietoutuvaa todellisuutta, jossa toinen osapuoli toimii tekijänä ja toinen teon kohteena (Benjamin, 2004). Toisin sanoen yksi tilanteen henkilöistä kontrolloi toista, riippumatta siitä onko kyse hyökkäämisestä vai pelastamisesta. Hyökkääjä tarvitsee uhrin, jota syyttää pahasta olostaan. Pelastaja tarvitsee uhrin, jonka avulla tehdä itsensä olemassa olevaksi. Uhri tarvitsee hyökkääjää tai pelastajaa liittolaisekseen, sillä hän ei koe itse olevansa kykenevä omillaan. Kietoutuvat vuorovaikutustilanteet sisältävät jokaisen erilaisen rooliyhdistelmän, ja lapsi omaksuu ne kaikki mielikuviinsa (Liotti, 2004). Ne kuitenkin ovat keskenään niin vastakohtaisia, ettei niitä voi ikään kuin tiedostaa samanaikaisesti. Käsitys ihmissuhteista muodostuu näin ristiriitaiseksi ja vaihtelevaksi (Liotti, 2004). Lapsi voi tietystä tilanteesta kokea olevansa hyökkäävän vanhemman

uhri, toisessa taas pelastettu vanhemman toimesta, kolmannessa olevansa itse hyökkääjä tai pelastaja vanhempi-uhria kohtaan ja neljännessä olevansa yhdessä vanhempansa kanssa uhri mystistä ulkomaailman vainoavaa voimaa kohtaan. Sisäisen yhtenäisyyden tarpeen vuoksi on todennäköistä, että lapsi pyrkii käyttämään yhtä rooliasetelmaa kerrallaan ja vaihtaa niitä toisensa poissulkevasti (Gawronski, 2012).

Rooliasetelmien päällekkäisyys ja vaihtelu voi ilmetä esimerkiksi seuraavalla tavalla. Kun vanhemman käytös herättää lapsessa pelkoa (vanhempi hyökkääjän roolissa), voi tämä tuntua mahdottomalta käsitellä, jolloin lapsi kehittää samanaikaisesti monia erilaisia selitysmalleja. Lapsen voi olla esimerkiksi vaikea ymmärtää, miksi vanhempi nöyryyttää häntä julkisesti. Lapsi voi ajatella vanhemman toimivan näin siksi, että se lopulta on hyväksi lapselle (vanhempi pelastajana). Vanhemman tarkoituksena olisi kasvattaa häntä vahvemmaksi ja kestävämmäksi. Toisaalta vanhemman käyttäytymisestä heräävät omat vihan tunteet (lapsi hyökkääjänä) voivat saada lapsen pelkäämään omaa kykyään vahingoittaa vanhempaansa, jolloin hän kokee tarvetta suojella vanhempaansa tältä vihalta (lapsi pelastajana). Lapsi voi pelätä saavansa vihanpurkauksellaan vanhemman huonoon asemaan tai aiheuttavansa tälle pahaa oloa, jolloin hän voi päätyä syyttämään itseään huonoksi ja riesaksi vanhemmalle, suojellen siten vanhempaa. Hyökkääjän rooli voidaan myös ulkoistaa muihin ihmisiin tai asioihin, jotka nähdään perheelle pahaa haluavina ja esimerkiksi vanhemman pelottavan käyttäytymisen aiheuttajina, jolloin perheen sisäinen tiiviys säilyy. Lapsi voi ajatella, että vanhempi ei käyttäytyisi näin, ellei se eräs tuttava olisi yllyttänyt häntä tai jos hän ei käyttäisi päihteitä.

Lapsi voi omaksua jonkin rooliasetelmista ensisijaiseksi tavakseen olla vuorovaikutuksessa (Liotti, 2004). Esimerkiksi kontrolloivasti rankaisevasti kiintyneen lapsen voidaan ajatella suosivan vuorovaikutuksessaan hyökkääjä-roolin käyttöä ja kontrolloivasti hoivaavasti kiintyneen lapsen taas pelastaja-roolin käyttöä (Liotti, 2004). Näin ollen kontrolloivasti kiintyneet lapset kokisivat välttämättömänä olla itse tekijä ja toiseen ihmiseen vaikuttaja (Benjamin, 2004). Tämä toteutuisi dominoivassa hyökkääjän roolissa tavoitteellisen aggression kautta, ja pelastajan roolissa avuttomaksi koetun vanhemman ehjäksi muuttamisen kautta. Kaaosmaisuuuden taas voidaan ajatella laukeavan muun muassa lapsen havaitessa vanhemman saalistaja-hyökkääjänä, mikä aktivoi hänessä pelko/puolustautumisjärjestelmän reaktioita (Cantor, 2005; Liotti, 2017). Vanhemman saalistajana kokemisen voidaan olettaa olevan lapselle sietämätöntä, jolloin hän pyrkii selittämään vanhemman käytöstä itselleen muunlaisilla selityksillä mahdollisimman pitkään (ks. Fonagy ym., 2004). Mikäli tämä ei ole tilanteessa mahdollista, aktivoituisivat kaaosmaisat mielikuvat.

1.3.4. Jäsentymätön kiintymyssuhde ja kiintymyskäsikirjoitus

Mentaalisella käsikirjoituksella tarkoitetaan ymmärrystä ympäristöstä, ihmisen toiminnasta ja siitä, miten tietyssä tilanteessa yksilö kykenee saavuttamaan tavoitteensa (Schank & Abelson, 1977). Henkilökohtaiset käsikirjoitukset syntyvät useiden toistojen seurauksena, jolloin yksilö toimii vastaavissa tilanteissa ja vastaavanlaisia tavoitteita saavuttaessaan saman käsikirjoituksen mukaan. Käsikirjoituksia ei yleensä sanoiteta suoraan, vaan niiden koetaan olevan itsestään selviä (Schank & Abelson, 1977). Turvan tavoittaminen ja varhaisten toistuvien kokemusten muovaava vaikutus ovat kiintymyssuhdeteoriassa keskeisimpiä ilmiöitä (Bowlby, 1982). Näin ollen turvan tavoittamiseen liittyvien toistuvien kokemusten voidaan ajatella muodostuvan käsikirjoituksellisiksi kuvauksiksi näistä tilanteista (Water & Waters, 2006). Toisaalta ensimmäisen tai aivan ensimmäisten kokemusten on havaittu muovaavan käsikirjoitusta kaikkein vahvimmin (Fivush, 2007), mikä tukee ajatusta vauvaiän kokemusten painottuneesta merkityksestä (Bowlby, 1982). Kiintymyskäsikirjoitus on henkilökohtainen käsikirjoitus, jonka avulla lapsi tietää, mitä kiintymyssuhdejärjestelmää aktivoivissa tilanteissa tulee tapahtumaan ja miten hän saavuttaa tavoitteensa kyseisessä tilanteessa (Psouni & Apetroaia, 2014; Waters & Cummings, 2000). Kiintymyssuhdejärjestelmän aktivoituessa tavoitteet liittyvät turvan tavoittamiseen tai sen ylläpitämiseen, jolloin kiintymyskäsikirjoitus kuvaa lapsen ymmärrystä maailman turvallisuudesta (Waters & Cummings, 2000).

Turvallisen kiintymyssuhteen käsikirjoitus kouluiässä noudattaa suunnilleen narratiivista rakennetta, jossa ”(1) vanhempi tukee lapsen omaa kykyä tutkia asioita, pysyen samalla tavoitettavissa; (2) kun lapsi kohtaa vaikeuksia, hän hakeutuu vanhemman luo tai vanhempi tulee hänen luokseen; (3) vaikeus käsitellään; (4) läheisyys ja kontakti vanhemman kanssa rauhoittaa lasta; (5) vanhempi auttaa lasta siirtymään takaisin tutkimiseen tai toiseen toimintaan” (Psouni & Apetroaia, 2014, 23; Waters, Rodrigues, & Ridgeway, 1998). Kouluikäinen lapsi on ehtinyt kokea useita toistoja turvan saavuttamiseen liittyvistä tilanteista, jolloin jossain määrin yleistyneen kiintymyskäsikirjoituksen voi jo havaita muodostuneen (Psouni & Apetroaia, 2014). Perustana toimivan käsikirjoituksen ympärille kertyy myöhemmin nuoruudessa ja aikuisuudessa lisää merkityksiä ja ulottuvuuksia, joita aikuisen monimutkaisemmat kiintymyssuhdemielikuvat sisältävät (Fivush, 2007). Toistaiseksi ollaan ajateltu, että jäsentymättömästi kiintyneiltä lapsilta lähinnä puuttuu ymmärrys turvallisesta kiintymyskäsikirjoituksesta (Psouni & Apetroaia, 2014). Tässä tutkimuksessa on kuitenkin tarkoitus tarkastella syvällisemmin sitä, minkälaiden käsikirjoitusten pohjalta jäsentymättömästi kiintyneet lapset muodostavat yleistyneen käsityksen kiintymyssuhteista.

Koska jäsentymättömästi kiintyneet lapset voivat suosia muun motivaatiojärjestelmän aktivoimista kiintymyssuhdejärjestelmän sijaan (Liotti, 2004), heidän käsikirjoituksensa kiintymyssuhdetta aktivoivissa tilanteissa liittyvät todennäköisesti korvaavan motivaatiojärjestelmän tavoitteisiin. Toisin sanoen kontrolloivasti hoivaavasti kiintyneen lapsen käsikirjoitus sisältäisi siten huolehtimisen ja pelastamisen tavoitteita (ks. Schank & Abelson, 1977). Kontrolloivasti rankaisevasti kiintyneen lapsen käsikirjoitus taas sisältäisi dominoimisen ja henkilökohtaisen saavuttamisen tavoitteita (ks. Schank & Abelson, 1977). Koska korvaavan motivaatiojärjestelmän tarkoituksena on säilyttää tasapaino ja estää pelottavien kiintymyssuhdemielikuvien esille nousu, molempien alatyypin käsikirjoitusten voidaan olettaa sisältävän vakauden säilyttämisen tavoitteita (ks. Schank & Abelson, 1977). Tämä tarkoittaisi sitä, että jäsentymättömästi kiintyneet lapset pyrkisivät käyttämään korvaavaan motivaatiojärjestelmään liittyviä tavoitteita instrumentaalisina eli välillisinä tavoitteina (ks. Schank & Abelson, 1977) saavuttaakseen kiintymyssuhdejärjestelmän aktivoiman ensisijaisen tavoitteen eli turvallisuuden saavuttamisen. Kaaosmaisuus taas aktivoisi pelko/puolustautumisjärjestelmään liittyviä kriisistä selviytymisen tavoitteita (ks. Schank & Abelson, 1977), jolloin tavoitteena on selvitä tilanteesta tässä ja nyt.

Jäsentymättömälle kiintymyssuhteelle ominaisen kietoutuvuuden ja roolien kääntymisen (Main & Cassidy, 1988) voidaan myös olettaa esiintyvän tarinoissa keskeisenä tekijänä. Voi olla, että yhdessä tarinassa vanhempi näyttäytyy pelastajana, joka pelastaa lapsen uhkaavalta ongelmalta tai konfliktilta, ja toisessa tarinassa lapsi pelastaa vanhemman. Ensimmäinen tarina voi vaikuttaa turvalliselta, mutta rakenteen kannalta kyse olisi enemmän pelastamisen teemasta kuin turvan hakemisesta ja lapsen toimintakyvyn tukemisesta. Roolien kääntymisen vaikuttaa keskeisesti kiintymyskäsikirjoitukseen liittyviin tavoitteisiin, sillä tällöin lapsi voi omaksua itselleen aikuisen rooliin kuuluvia tavoitteita (ks. Schank & Abelson, 1977). Kiintymyssuhdetta aktivoivat tilanteet herättävät lapsen kiintymyskäsikirjoituksen, jolloin lapsen kertoman tarinan tällaisesta tilanteesta voidaan olettaa kuvaavan käsikirjoituksen rakennetta (Psouni & Apetroiaia, 2014). Tarinoiden sisältämien roolien ja tavoitteiden kautta pystyisi siten hahmottelemaan kiintymyskäsikirjoitusta. Taulukossa 1 on hahmoteltu jäsentymättömiä kiintymyskäsikirjoituksia teorian pohjalta.

Jäsentymättömästi kiintyneiden lasten kertomien kiintymyssuhdetta aktivoivien tarinoiden on aiemmissa tutkimuksissa havaittu sisältävän pelkoa, vihamielisiä kuvauksia itsestä ja muista, katastrofaalisia tapahtumia tai epärealistisia ja maagisia elementtejä (Kaplan, 1987; Solomon & George, 1999). Lapsia voi kuvata ikään kuin ”avuttomiksi hallitsemaan omia tarinoitaan” (Solomon & George, 1999, 18). Kaplanin (1987) mukaan pelosta tarinoissa kertovat suorat kuvaukset pelottavista tilanteista, vaikka lapsi ei olisi sellaisia kokenutkaan, äänettämyys ja vastustaminen sekä merkityksetön puhe tai toiminta. Merkityksetöntä puhetta voivat olla sanat, jotka eivät tarkoita

Taulukko 1. Jäsentymättömät kiintymyskäsitteet teorian pohjalta.

	Kontrolloiva rankaiseva	Kontrolloiva hoivaava	Kaaosmainen
<i>Motivaatiojärjestelmä ja tavoitteet</i>	Dominanssin ja alistumisen järjestelmä Tavoite: vastapuolen alistuminen vakauden ylläpitämiseksi, henkilökohtainen saavuttaminen ja asema	Hoivajärjestelmä/ Dominanssin ja alistumisen järjestelmä Tavoite: aktiivinen huolehtiminen tai hyökkääjän myötäileminen vakauden ylläpitämiseksi	Pelko/puolustautumisjärjestelmä Tavoite: suojautuminen saalistajalta, selviytyminen kriisistä
<i>Ensisijainen rooliasetelma</i>	Hyökkääjä (L) – uhri (V)	Pelastaja (L) – uhri (V) Hyökkääjä (V) – uhri (L)	Hyökkääjä (V) – uhri (L) Hyökkääjä (U) – uhri (V,L)
<i>Vaihtoehtoiset rooliasetelmat</i>	Hyökkääjä (V) – uhri (L) Hyökkääjä (U) – uhri (V,L)	Pelastaja (V) – uhri (L) Hyökkääjä (U) – uhri (V,L) Pelastaja (U) – uhri (V,L)	Hyökkääjä (L) – uhri (V) Hyökkääjä (V,L) -uhri (U)
<i>Käsikirjoitusmalli</i>	(1) Lapsi pyrkii säilyttämään dominoivan asemansa (2) Lapsi kohtaa vaikeuksia, mutta pyrkii säilyttämään vakauden siirtämällä pahaa oloaan vanhempaan (3) Vanhempi ei kykene ottamaan lapsen pahaa oloa vastaan ja lapsen omat kyvyt eivät riitä vakauden säilyttämiseen (4) Joko lapsi, vanhempi, ulkomaailma tai jokin maaginen tekijä rankaisee vanhempaa tämän kyvyttömyydestä ja/tai alkuperäistä vaikeuden aiheuttajaa (5) Lapsella on jälleen dominoiva asema	(1) Lapsi huolehtii, että tilanne on rauhallinen (2) Lapsi kohtaa vaikeuksia, mutta pyrkii säilyttämään yhä vakauden huolehtimalla rauhallisuudesta (3) Lapsen omat kyvyt eivät riitä vakauden säilyttämiseen, eikä vanhempi pysty tukemaan lasta (4) Joko lapsi, vanhempi, ulkomaailma tai jokin maaginen tekijä pelastaa lapsen ja vanhemman (5) Tilanne on jälleen rauhallinen	(1) Lapsi on valmiudessa mahdollisen uhan varalta (2) Lapsi kokee olevansa uhattuna (3) Lapsi käyttäytyy niin kuin on välttämätöntä selviytymisen kannalta (esimerkiksi hyökkää, pakenee, jähmettyy tai lähestyy ja vetäytyy vanhemman luota samanaikaisesti) (4) Tilanne lieventyy jossain vaiheessa (5) Lapsi jää valmiuteen odottamaan seuraavaa uhkaa

V=vanhempi, L=lapsi, U=ulkomaailma

mitään. Merkityksettömällä toiminnalla tarkoitetaan täysin tilanteeseen liittymätöntä käyttäytymistä, kuten yhtäkkistä hyppimistä ja kiljumista (Kaplan, 1987). Katastrofaaliset tilanteet tarinassa aktivoivat kriisistä selviämisen tavoitteita, jotka ylittävät tärkeydessään muut tavoitteet (Schank &

Abelson, 1977). Näin ollen voidaan tulkita, että lapsi välttyy siten tarinassaan kiintymyssuhteeseen liittyvän turvan tarpeen tavoittelemiselta.

Toisaalta osa jäsentymättömästi kiintyneistä lapsista ei kykene kertomaan tarinaa kiintymyssuhdetta aktivoivasta tilanteesta ollenkaan (Solomon & George, 1999). Yksi mahdollisuus on, että he eivät tiedä, miten kertoa edes sosiaalisesti suotavaa tarinaa, koska heillä ei ole tietämystä turvan tavoittamisen keinoista (Psouni & Apetroaia, 2014). Vaikeneminen voi liittyä myös voimakkaaseen tunnekokemukseen, jolloin lapsi voi muuttua dissosiativiseksi, esimerkiksi jähmettyä tai muuttua kuiskaavaksi (Kaplan, 1987). Toisaalta rajoittuneisuus voi kummuta opitusta avuttomuudesta, jolloin lapsi ei koe itseään tarpeeksi kontrollointikykyiseksi ollakseen tarinankertoja (ks. Seligman, 1975). Rajoittuneen tarinankerronnan on ajateltu liittyvän kontrolloivaan hoivaavaan kiintymyssuhteeseen ja hallitsemattoman kaaoksen taas kontrolloivaan rankaisevaan kiintymyssuhteeseen (Lyons-Ruth ym., 1999a). Rajoittunut tarinankerronta voikin kuvata lapsen tarvetta suojella vanhempaansa olemalla kertomatta kielteiseltä vaikuttavia asioita, jos ulkopuolinen näyttäytyy hyökkääjän roolissa uhkana, jota vastaan lapsen ja vanhemman täytyy puolustautua yhdessä (Liotti, 2004). Kuitenkin myös hallitsematonta katastrofitarinaa kertova lapsi voi äkillisesti rajoittaa tarinaa järkevämmäksi, ja toisaalta täysin rajoittunut lapsi voi tuoda esille pelon ja kaaoksen elementtejä, jos hän lopulta suostuu kertomaan tarinaa vapautuneemmin (Solomon & George, 1999).

1.4. Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus tarkastella kouluikäisen lapsen jäsentymätöntä kiintymyssuhdetta huumetaustaisissa perheissä. Ensin tutkimuksessa tarkastellaan, *(1) onko lapsen jäsentymätön kiintymyssuhde kouluikäisessä yleisempää huumetaustaisissa perheissä verrattuna kontrolliperheisiin.* Huumetaustaisissa perheissä oletetaan ilmenevän jäsentymätöntä kiintymyssuhdetta enemmän kuin verrokkiperheissä. Tämän jälkeen tutkimuksessa selvitetään, *(2) minkälaisia kiintymyskirjoituksia voidaan havaita jäsentymättömästi kiintyneiden kouluikäisten tarinoissa.*

2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1. Tutkittavat ja aineiston keruu

Tämä tutkimus on osa tutkimusprojektia, jossa tarkasteltiin pitkittäisasetelmalla raskausaikana huumeriippuvuudesta kärsineiden äitien äitiyttä, vuorovaikutusta lapsen kanssa sekä lapsen kehitystä. Tutkimusprojekti toteutettiin vuosina 2003–2016. Ensimmäisellä tutkimuskerralla (T1) äidit olivat raskauden toisella tai kolmannella kolmanneksella, toisella tutkimuskerralla (T2) lapsi oli 4kk ikäinen, kolmannella tutkimuskerralla (T3) 12kk ikäinen ja neljännellä tutkimuskerralla (T4) 8–12-vuotias. Tutkimushetkellä T4 tutkimus kesti noin kaksi tuntia, minkä aikana äiti täytti kyselylomakkeen ja tutkija toteutti sillä aikaa tutkimuksen lapsen kanssa. Lapsen tutkimukseen kuului erilaisia tehtäviä, joista osa tehtiin tietokoneella ja osa tutkijan ohjeistamana.

Huumetaustaiset äidit rekrytoitiin tutkimukseen avohoidon päihdehoitoyksiköiden kautta. Kontrolliryhmään rekrytoitiin äitiyspoliklinikan kautta somaattisia riskitekijöitä (esimerkiksi raskausdiabetes, kaksoisraskaus tai ennenaikaiset supistukset) raskauden aikana kokeneita äitejä. Kaikki tutkimusryhmän äidit olivat useamman vuoden ajan käyttäneet huumeita tai erilaisia päihteitä sekaisin. Tutkimusryhmän äideistä 26 osallistui tutkimushetkien T1 ja T3 välillä psykodynaamiseen äiti-lapsi -ryhmäpsykoterapiaan ja 25 sai yksilöllistä psykososiaalista tukea. Rekrytoitaessa kontrolliryhmään ei kuulunut huumeita tai runsaita annoksia alkoholia käyttäviä äitejä. Kaiken kaikkiaan 108 äitiä kutsuttiin mukaan tutkimukseen, joista ensimmäisellä tutkimuskerralla (T1) mukana oli 106 äitiä ja neljännellä tutkimuskerralla (T4) 43 koko tutkimukseen osallistunutta äitiä ja lasta. Yhdestä perheestä osallistui neljännellä tutkimuskerralla lapsen lisäksi ainoastaan sijaisvanhempi, ja kolmesta perheestä äidin lisäksi myös sijaisvanhempi. Kahdeksasta perheestä osallistui ainoastaan äiti ilman lasta. Viisi tutkimushetkellä T4 tutkimukseen osallistuneista lapsista oli sillä hetkellä huostaan otettuna, näiden lisäksi kolme lasta oli joskus elämänsä aikana kokenut huostaan otton. Nämä lapset kuuluivat kaikki tutkimusryhmään. Tutkimusryhmään kuului yhteensä 17 (39.5 %) ja kontrolliryhmään 26 (60.5 %) perhettä (T4).

Taulukossa 2 on kuvattu taustamuuttujat sekä tutkimus- että kontrolliryhmässä tutkimushetkellä T4. Lapsista hieman yli puolet (60.5 %) oli poikia. Kontrolliryhmän lapset olivat hieman tutkimusryhmän lapsia vanhempia. Tutkimusryhmän äideistä useampi oli työttömänä verrattuna kontrolliryhmän äiteihin, heillä oli alhaisempi koulutustaso ja heistä useampi oli yksinhuoltaja. Tutkimusryhmän äideillä oli myös kontrolliryhmää useammin jokin mielenterveyden

ongelma. Kaksi äitiä oli käyttänyt suonensisäisiä huumeita lapsen syntymän jälkeen. Tällä hetkellä korvaushoidossa oli kolme äitiä ja viimeisen vuoden aikana huumeita oli käyttänyt viisi äitiä. Viiden äidin alkoholin käyttö ylitti ongelmakäytön rajan ja yksi näistä äideistä kuului kontrolliryhmään.

Taulukko 2. Taustamuuttujat tutkimushetkellä T4.

<i>Muuttuja</i>	<i>Tutkimusryhmä</i>		<i>Kontrolliryhmä</i>		<i>Ryhmien välinen ero</i>	
	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	testisuure(df)	<i>p</i>
Lapsen ikä (vuosina)	10.78	1.38	11.63	0.60	$t(20.01) = -2.4$.026
Lasten lkm perheessä	2.69	1.58	2.55	1.06	$t(36) = 0.33$.74
Lapsen sukupuoli (poikia)	58.8 % ($n = 10$)	61.5 % ($n = 16$)			$\chi^2(1) = 0.03$.86
Lapsi esikoinen	47.0 % ($n = 8$)	50.0 % ($n = 13$)			$\chi^2(1) = 0.04$.85
Äiti työttömänä	37.5 % ($n = 6$)	3.9 % ($n = 1$)			$\chi^2(6) = 23.74$.001
Äiti yksinhuoltaja	64.7 % ($n = 11$)	23.1 % ($n = 6$)			$\chi^2(5) = 22.80$.000
Äidillä mt-ongelma	81.3 % ($n = 14$)	30.8 % ($n = 8$)			$\chi^2(1) = 10.10$.001
Äidin koulutustausta ¹⁾					$\chi^2(1) = 6.46$.011
peruskoulu	12.5 % ($n = 2$)	7.7 % ($n = 2$)				
toisen asteen koulutus	62.5 % ($n = 10$)	26.9 % ($n = 7$)				
opistotasoinen	18.8 % ($n = 3$)	34.6 % ($n = 9$)				
korkeakoulutus	6.3 % ($n = 1$)	30.8 % ($n = 8$)				

¹⁾Koulutustausta testattu kaksiluokkaisella muuttujalla 1=peruskoulu/toinen aste, 2=korkea-aste

Katoanalyysin avulla selvitettiin, poikkesivatko tutkimushetkellä T4 tutkimukseen osallistuneet perheet niistä perheistä, jotka olivat mukana tutkimushetkellä T1. Tutkimushetkellä T4 oli mukana vähemmän tutkimus- kuin kontrolliryhmään kuuluneita äitejä (39.2 % huumeita ennen raskautta käyttäneistä ja 62.0% huumeita ei käyttäneistä äideistä oli yhä mukana tutkimuksessa; $\chi^2(1) = 5.24, p = .022$). Muiden tarkasteltujen muuttujien (äidin koulutus, perheen taloudellinen tilanne, äidin masentuneisuus tai äidin ahdistuneisuus) kohdalla ei ollut havaittavissa eroja.

2.2. Menetelmät ja muuttujat

Kouluikäisen lapsen kiintymyssuhdetta arvioitiin tutkimushetkellä T4 yhdistelmällä Attachment Story Stem (Kerns, Brumariu & Seibert, 2011) ja kouluikäisten Attachment Doll Story Completion Task menetelmistä (Granot & Mayseless, 2001). Tehtävässä lapset kertoivat neljä erilaista tarinaa kiintymyssuhdejärjestelmää aktivoivista teemoista. Tarinoissa oli kiinteä alustus, jonka pohjalta lapset saivat vapaasti kertoa, mitä tarinassa seuraavaksi tapahtuu. Lapsi samalla sekä kertoi tarinaa että esitti sen tapahtumat nukkejen ja nukketalon huonekalujen avulla. Tarinoiden henkilöinä olivat

lapsi itse ja tämän oma äiti, kahdessa tarinassa myös lapsenvahti. Tarinoiden teemat olivat lapselle vaikea kotitehtävä ja riita ystävän kanssa Attachment Story Stem -menetelmästä, sekä äidin kolmen päivän poissaolo ja kotiinpaluu kouluikäisten Attachment Doll Story Completion Task -menetelmästä. Lasten tarinat arvioitiin ja niiden perusteella lapselle annettiin kunkin kiintymyssuhdetyypin (turvallinen, välttelevä, ristiriitainen, jäsentymätön) ilmenemisen voimakkuutta kuvaava arvo asteikolla 1-5 (1 = *ei ilmene ollenkaan*, 5 = *ilmenee prototyyppisesti*), jossa myös puolikkaat arvot olivat mahdollisia. Kunkin kiintymyssuhdetyypin ilmenemistä arvioitiin käyttämällä neljää kriteeriä, jotka olivat: koordinaatio vanhemman ja lapsen välisessä toiminnassa, tunteiden ilmaisu ja hallinta, narratiivinen diskurssi sekä ongelman ratkaisun rakentavuus. Mitä useampi kriteeri lapsen tarinoissa toteutui, sitä korkeamman arvon lapsi kiintymyssuhteen muodolle sai. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen arvo oli sitä korkeampi, mitä useampi muun muassa seuraavista tekijöistä täyttyi: lapsen ja äidin välillä ei ollut koordinaatiota tai yhteistyötä, äiti oli poissaoleva tai hyvin ankara, lapsi osoitti tilanteeseen sopimattomia tai vastakohtaisesti vaihtelevia tunteita, tarina oli epäkoherentti tai epäselvä, tarina loppui yhtäkkisesti, tarina sisälsi epärealistisia elementtejä, rakentava ratkaisu puuttui tai tarinoissa oli pelottava teema. Kahden arvioitsijan välinen reliabiliteetti jäsentymättömän kiintymyssuhteen osalta oli erinomainen ($r_i = .85$). Kaikki jäsentymättömyyttä sisältävät tarinat kävi läpi myös kolmas arvioitsija, jonka kanssa erot pisteissä neuvoteltiin. Lisäksi 13 lapsen kohdalla pisteytyksessä oli mukana menetelmän kehittäjä Kathryn Kerns. Narratiivisessa analyysissä keskityttiin ainoastaan pääluokakseen (korkein arvo verrattuna muihin) jäsentymättömän kiintymyssuhteen saaneiden lasten tarinoihin.

2.3. Aineiston analysointi

2.3.1. Tilastolliset analyysit

Tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistic 23 -ohjelmistolla. Aluksi tarkasteltiin jäsentymättömän kiintymyssuhteen tunnuslukuja koko aineistossa. Sen jälkeen tarkasteltiin jäsentymättömän kiintymyssuhteen ja taustamuuttujien välisiä korrelaatioita Pearsonin korrelaatiokertoimella. Äidin koulutustaustan yhteyttä muihin muuttujiin tarkasteltiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen esiintymistä huumetaustaisissa perheissä tutkittiin ensin vertaamalla jäsentymättömän kiintymyssuhteen keskiarvon eroa tutkimus- ja kontrolliryhmissä Mann Whitney U-testillä, sillä muuttujan jakautuminen ei täyttänyt parametristen testien vaatimuksia. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen muuttuja oli huomattavalla

tavalla oikealle vino, eikä sitä ollut mahdollista korjata muuttujamuunnoksilla. Sen jälkeen vertailtiin jäsentymättömän kiintymyssuhteen pääluokkana (1 = *pääluokka jäsentymätön*, 2 = *pääluokka jokin muu*) ilmenemisen eroja ryhmissä χ^2 -testin avulla. Lisäksi jäsentymättömän kiintymyssuhteen jakautumista tarkasteltiin graafisesti kolmiluokkaisena muuttujana (1 = *ei jäsentymättömyyttä*, 2 = *lievää jäsentymättömyyttä*, 3 = *merkittävää jäsentymättömyyttä*). Ensimmäiseen luokkaan sijoittui arvolla 1, toiseen luokkaan arvoilla 1,5 – 3,5 ja kolmanteen luokkaan arvoilla 4 – 5.

2.3.2. Narratiivinen analyysi

Lasten jäsentymättömiä kiintymyskäsikirjoituksia tarkasteltiin narratiivisen analyysin avulla. Narratiivinen analyysi on laadullinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla tutkitaan ihmisen subjektiivista kokemusmaailmaa (Polkinghorne, 1995; Stephens & Breheny, 2013). Narratiivinen analyysi perustuu ajatukselle, että ihminen ymmärtää itseään ja todellisuutta tarinallisuuden kautta, jolloin hänen käsityksistään on mahdollista saada tietoa näiden tarinoiden ominaisuuksien kautta (Hänninen, 2002; Polkinghorne, 1995; Stephens & Breheny, 2013). Tarinan kautta asioille ja ilmiöille annetaan merkityksiä, mikä muodostaa subjektiivisen käsityksen todellisuudesta (Mandler, 1984). Nämä merkitykset tarinassa selittävät miksi ihminen kokee ja toimii niin kuin hän kokee ja toimii (Hänninen, 2002; Polkinghorne, 1995). Narratiivisessa analyysissä voidaan tulkita tai luokitella valmiiksi tarinan muodossa olevaa aineistoa, tai vaihtoehtoisesti etsiä mistä tahansa ihmisen kokemusmaailmaan liittyvästä aineistosta tarinallisia merkityksiä (Polkinghorne, 1995). Tämän tutkimuksen aineisto oli valmiiksi tarinallisessa muodossa, ja tarinoiden sisältä etsittiin ikään kuin pohjatarinaa, kiintymyskäsikirjoitusta, jonka oletettiin ohjaavan kerrotun tarinan muodostumista. Tarinoita ei tarkasteltu pelkästään kerrotun kautta, vaan huomioon otettiin myös lapsen tapa kertoa ja viestiä tarinaansa (ks. Stephens & Breheny, 2013). Tarina, ja siten myös lapsen subjektiivinen käsitys asioista, on kuitenkin jatkuvasti altis muutokselle tarinan uudelleen muotoutumisen kautta (Hänninen, 2002). Näin ollen tässä tutkimuksessa muodostetut kiintymyskäsikirjoitukset kuvaavat tutkimuksessa mukana olleiden lasten tämän hetkisiä käsityksiä kiintymyssuhteeseen liittyvästä todellisuudesta.

Kiintymyskäsikirjoituksen pohjana ajateltiin olevan lapsen käsitys turvan saatavuudesta ja sen tavoittamistavoista (ks. Waters & Cummings, 2000). Siten tarinan sisältämien tavoitteiden ja näiden tavoitteiden saavuttamistapojen ajateltiin muodostavan kiintymyskäsikirjoituksen rakenteen (ks. Schank & Abelson, 1977). Jäsentymättömästi kiintyneiden lasten oletettiin muodostavan tavoitteita korvaavana aktivoituvien motivaatiojärjestelmien kautta (ks. Liotti, 2011, 2017), jolloin

mahdolliset dominanssin ja alistumisen, hoiva- sekä pelko/puolustautumisjärjestelmään liittyvät tavoitteet otettiin analyysissä huomioon. Tarinan henkilöiden rooliasetelmia tarkasteltiin Liottin (2004) esittelemän kolmen roolin (hyökkääjä, uhri, pelastaja) kautta. Rooleja tarkasteltaessa otettiin huomioon, että tarinoissa on mukana kerrotun sisällön lisäksi myös intentionaalinen elementti (ks. Hänninen, 2002). Tämä tarkoittaa, että tarinaa kertoessaan lapsi asemoi itsensä ja muut henkilöt sisäisen käsikirjoituksensa perusteella, jolloin jokaisen henkilön toiminta voidaan tulkita lapsen omaa käsikirjoitusta kuvaavaksi. Tarina kuvaa sekä sitä, miten lapsi ymmärtää kiintymyssuhteen, että toisaalta myös sitä, minkälaisen lapsi sen haluaisi olevan (ks. Stephens & Breheny, 2013).

Lasten kertomat tarinat videoitiin ja niille annettiin ensin yleisesti kiintymyssuhdetta kuvaavat arvot Attachment Story Stem (Kerns, Brumariu & Seibert, 2011) ja Attachment Doll Story Completion Task (Granot & Maysel, 2001) -menetelmien yhdistelmän perusteella. Sen jälkeen pääluokaltaan jäsentymättömästi kiintyneiden lasten tarinoista muodostettiin tavoitteiden, rooliasetelmien ja intentioiden analyysin avulla viisi erilaista käsikirjoitustyyppiä, joiden havaittiin esiintyvän lasten tarinoissa. Tyypeille muodostettiin niitä kuvaava käsikirjoituksen prototyyppi. Kunkin käsikirjoitustyyppin tyypillisiä piirteitä verrattiin aikaisempaan teoriaan ja muodostettiin kokonaiskäsitys käsikirjoitukseen liittyvistä teemoista. Tuloksissa esitellään käsikirjoitusmallin prototyyppi sekä käsikirjoitustyyppihin liittyviä tyypillisiä piirteitä, jotka voivat ilmetä hieman erilaisina eri lasten kohdalla.

3. TILASTOLLISET TULOKSET

3.1. Kuvailevat tulokset

Koko aineistossa lapsen jäsentymättömän kiintymyssuhteen keskiarvo oli 2 ja keskihajonta 1.45. Pääluokaltaan jäsentymättömästi kiintyneitä lapsia aineistossa oli noin kolmannes (27.5 %, $n = 11$). Taulukossa 3 on kuvattu lapsen jäsentymättömän kiintymyssuhteen ja taustamuuttujien välisiä korrelaatioita. Lapsen kiintymyssuhteen voimakkaampi jäsentymättömyys oli yhteydessä lapsen kokemaan huostaanottoon ja äidin mielenterveyden ongelmaan.

Taulukko 3. Muuttujien väliset korrelaatiot ($n = 38 - 43$).

	1	2	3	4	5	6
1 Lapsen sukupuoli ¹⁾	-					
2 Äidin koulutus ²⁾	.32*	-				
3 Lapsi kokenut huostaanoton ³⁾	.020	-.31*	-			
4 Äidin mielenterveyden ongelma ⁴⁾	.10	-.13	.32*	-		
5 Äidin aktiivinen huumeiden käyttö ⁵⁾	-.014	-.019	.43**	.22	-	
6 Äidin alkoholin käyttö (AUDIT)	.093	-.18	.33*	.28	-.11	-
7 Lapsen jäsentymätön kiintymyssuhde	.20	-.21	.44**	.44**	.091	.18

¹⁾0=tyttö, 1=poika

²⁾1=peruskoulu, 2=toisen asteen koulutus, 3=opistotasoinen, 4=korkeakoulu

³⁾0=ei ole kokenut, 1=on kokenut

⁴⁾0=ei ole, 1=on ongelma

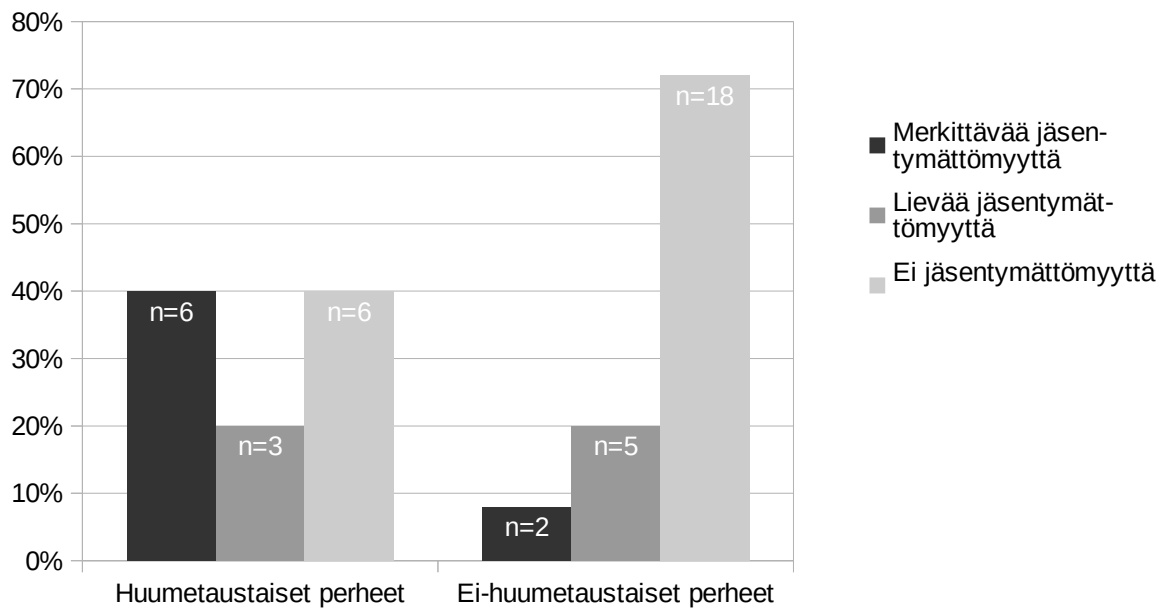
⁵⁾0=ei käyttöä, 1=on käyttöä

* $p < .05$, ** $p < .01$

3.2. Jäsentymätön kiintymyssuhde huumetaustaisissa perheissä

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä tarkasteltiin, onko kouluikäisen lapsen jäsentymätön kiintymyssuhde yleisempää huumetaustaisissa perheissä verrattuna kontrolliperheisiin. Huumetaustaisissa perheissä jäsentymättömän kiintymyssuhteen keskiarvo oli 2.77 ($kh = 1.7$) ja kontrolliryhmässä 1.54 ($kh = 1.05$). Ero oli tilastollisesti merkitsevä ($U = 111.00$, $p = .016$). Pääluokaltaan jäsentymättömästi kiintyneitä oli huumetaustaisten perheiden lapsista lähes puolet (46.7 %, $n = 7$) ja kontrolliryhmän lapsista alle viidesosa (16 %, $n = 4$). Ero oli tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2(1) = 4.42$, $p = .035$). Kuviossa 1 on esitetty jäsentymättömän kiintymyssuhteen

jakautuminen huumetaustaisissa ja ei-huumetaustaisissa perheissä kolmiluokkaisena (merkittävää jäsentymättömyyttä, lievää jäsentymättömyyttä, ei jäsentymättömyyttä).

Kuvio 1. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen jakautuminen tutkimus- ja kontrolliryhmissä.

Merkittävää jäsentymättömyyttä esiintyi huumetaustaisissa perheissä hieman alle puolella (40 %) ja kontrolliryhmässä alle kymmenesosalla (8 %) lapsista. Lievää jäsentymättömyyttä esiintyi molemmissa ryhmissä viidesosalla. Suurimmalla osalla kontrolliryhmän lapsista ei esiintynyt jäsentymättömyyttä ollenkaan (72 %). Huumetaustaisten perheiden lapsista 40 %:lla ei esiintynyt ollenkaan jäsentymättömyyttä.

4. JÄSENTYMÄTTÖMÄT KIINTYMYSKÄSIKIRJOITUKSET

Tutkimuksen laadullisessa osiossa tarkasteltiin jäsentymättömästi kiintyneiden lasten kiintymyskäsikirjoituksia. Narratiivisen analyysin perusteella tutkimukseen osallistuneiden pääluokaltaan jäsentymättömästi kiintyneiden lasten tarinoista oli mahdollista erotella viisi erilaista käsikirjoitustyyppiä. Nämä tyypit olivat *rankaiseva*, *itserankaiseva-alistuva*, *huolehtiva*, *irrottautuva* sekä *hallitsematon käsikirjoitus*. Kolmen ensimmäisen voidaan tulkita kuvaavan kontrolloivia tapoja olla kiintymyssuhteessa, kahden jälkimmäisen taas traumaattisempia reaktioita jäsentymättömyyteen. Kun lapsi ei kykene vaikuttamaan vanhemman motiiveihin keskustelemalla, hän voi pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan tämän käyttäytymiseen (Fonagy ym., 2004), mitä kontrolloivat kiintymyskäsikirjoitukset kuvaavat. Jälkimmäiset käsikirjoitukset taas kuvaavat kaaosmaisia romahduksia tästä kontrolloivasta tyylistä, jolloin lapsi ei enää kykene kontrolloimaan todellisuutta edes oman käyttäytymisensä avulla. Taulukossa 4 on esitelty kunkin käsikirjoitustyyppin esiintymisen määrät jaoteltuna ensisijaisiin ja toissijaisiin käsikirjoituksiin. Käsikirjoitus tulkittiin ensisijaiseksi, jos se oli vallitseva muoto tarinoissa, ja toissijaiseksi, jos sen piirteitä esiintyi selkeästi, mutta jokin toinen käsikirjoitus ilmeni hallitsevammin. Tarinoita äidin kolmen päivän poissaolosta ja kotiinpaluusta painotettiin arvioinnissa, sillä nämä tarinat sisälsivät voimakkaimman uhan kiintymyssuhteelle, ja siten niiden oletettiin aktivoivan kiintymyssuhdejärjestelmää eniten (ks. Granot & Mayseless, 2001). Yksi lapsista käytti yhtä vahvasti kahta eri käsikirjoitusta (itserankaisevaa-alistuvaa ja huolehtivaa), jolloin hänelle määriteltiin kaksi ensisijaista käsikirjoitusta.

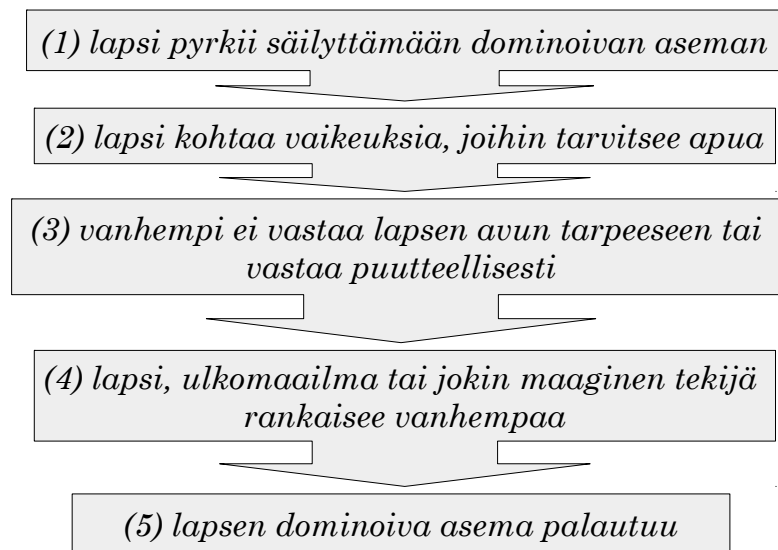
Taulukko 4. Jäsentymättömien kiintymyskäsikirjoitusten määrät.

<i>Käsikirjoitus</i>	<i>ensisijainen¹⁾</i>	<i>toissijainen</i>
Rankaiseva	3	1
Itserankaiseva-alistuva	4	
Huolehtiva	3	
Irrottautuva	2	2
Hallitsematon		4

¹⁾ yhdellä lapsella kaksi ensisijaista käsikirjoitusta

4.1. Rankaiseva käsikirjoitus

Rankaiseva käsikirjoitus korosti lapsen omaa dominoivaa ja kyvykästä roolia. Vanhempi näyttäytyi usein joko kyvyttömänä tai haluttomana vastaamaan lapsen avun tarpeeseen, mutta lapsi kompensoi tätä saattamalla vanhemman joko itse tai jonkun muun toimesta nöyryytetyksi. Nöyryytys voi ilmetä esimerkiksi komenteluna, johon vanhempi alistuu, vanhemman esittämisenä typeränä, vanhemman olemassaolon sivuuttamisena tai vanhemman toimintakyvyn estämisenä joko rajoittamalla tätä tai väkivaltaisen tapahtuman kautta. Nöyryytyksen voi tulkita kuvaavan rangaistusta siitä, että vanhempi ei ole lapselle läsnä tarvittaessa. Toisaalta nöyryytys myös vahvistaa lapsen omaa dominoivaa roolia. Vanhemman vastaamattomuus käsikirjoituksessa voi kuvata lapsen tarvetta korostaa omaa kyvykkyyttään, jolloin näyttäytyy kuva tavallista kyvykkäämmästä lapsesta, joka selviytyy ilman vanhempaansa. Se ei siis välttämättä niinkään kerro rankaisevaa käsikirjoitusta suosivien lasten vanhempien läsnä olemisen määrystä, vaan toisaalta lapsen käsityksestä itsestään dominoivana. Kuviossa 2 on kuvattu rankaisevan käsikirjoituksen rakenne.

Kuvio 2. Rankaiseva käsikirjoitus

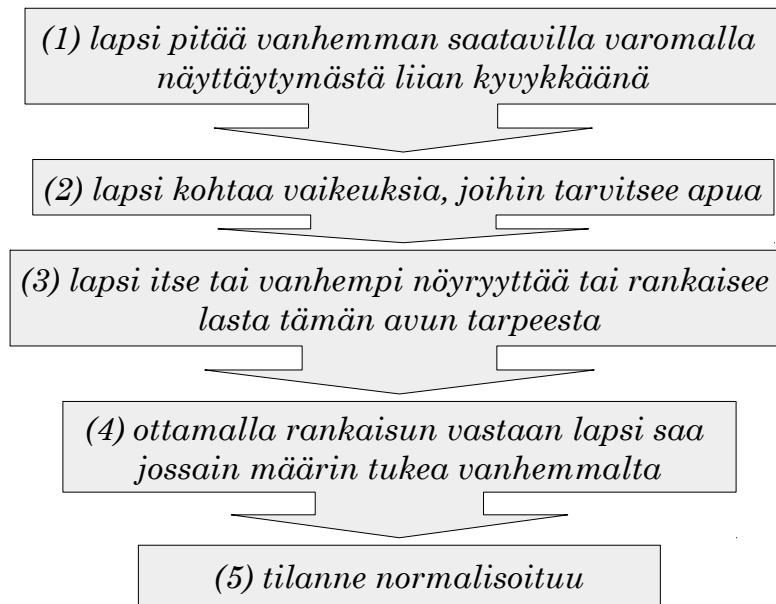
Rankaisevan käsikirjoituksen tarinoille oli ominaista, että lapsi näyttäytyi jollain tapaa älykkäänä, vahvana tai karismaattisena henkilönä, joka kuljetti tarinan kaarta eteenpäin. Lapsi siis oli se, joka yleensä päätti mitä ja miten asiat tehdään. Erään lapsen tarinassa esimerkiksi lapsi päätti piiloutua poislähtevän äidin autoon, jolloin äidin oli pakko muuttaa omia suunnitelmiaan ja ottaa lapsi mukaan. Äiti ei ajanut lasta takaisin kotiin lapsenvahdin luo, vaan lapsen toimet ratkaisivat

juonen käännteiden kulun. Henkilökohtaisen saavuttamisen tavoitteet (ks. Schank & Abelson, 1977) toimivat näin dominoivan aseman ylläpitäjinä. Rankaiseva käsikirjoitus kietoutui dominanssin ja alistumisen järjestelmään liittyvän hyökkääjä ja uhri -teeman ympärille (ks. Liotti, 2004), jossa lapsi pyrkii säilyttämään hyökkääjä-roolinsa, ettei joutuisi itse olemaan uhri (ks. Benjamin, 2004). Hyökkääjän roolin ylläpitämisen perusteluna toimi vanhemman vastaamattomuus tai kykenemättömyys, jolloin lapsi ikään kuin oikeutetusti hallitsi tilanteita. Lapsen oman kyvykkyyden ja tilanteista selviämistaidon korostumisesta huolimatta lopullinen ratkaisu jäi usein kuitenkin saavuttamatta. Vanhemman onnistuneesta rankaisemisesta seurasi usein se, että vanhempi lähti pois tai ei ollut enää tavoitettavissa. Lapsi sai siten säilytettyä dominoivan aseman, mutta itse ongelma jäi käsittelemättä. Voi olla, että kokemus kyvystä rangaista vanhempaa korjasi ongelman aiheuttaneen kokemuksen omien kykyjen vajaavaisuudesta, jolloin tilanne ikään kuin normalisoitui ilman ongelman konkreettista ratkaisua.

4.2. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus

Itserankaisevalle-alistuvalla käsikirjoituksella oli ominaista halveksuva ja vihamielinen suhtautuminen omaan tarvitsevuuteensa ja haavoittuvuuteensa. Lapsi ei kuitenkaan kyennyt kompensoimaan tätä keskittymällä omiin kyvykkyyksiinsä kuten rankaisevassa käsikirjoituksessa, vaan lopullinen ratkaisu oli aina lasta itseään rankaiseva tai häpäisevä. Lapsi oli siis ensisijaisesti omaksunut uhrin roolin (ks. Liotti, 2004). Itsensä rankaisemisen voidaan nähdä toimivan kiintymyssuhteen koossa pitäjänä ja vanhemman saatavilla olon varmistajana, mikäli näyttäytyminen tälle liian kyvykkäänä saisi mahdollisesti aikaan kielteisiä seurauksia. Toisaalta uhrin roolin omaksumiseen liittyy myös tilanteiden kokemista vääjäämättöminä ja muuttumattomina, oman aseman surkuttelua sekä kielteisissä tunteissa vellomista. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus voi suoraan näyttää vanhemman hyökkääjän roolissa, mutta vanhempi voi olla siinä myös niukasti kuvattu ja idealisoitu. Tällöin vanhemman toiminta voi olla neutraalia, mutta lapsi huolehti itse itsensä rankaisemisesta. Kuviossa 3 on kuvattu itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen rakenne.

Itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen tunnelmassa oma huonous ja nöyryytyksen kohteena oleminen vaikuttivat olevan lapselle luonnollista ja normaalia. Lapsi voi mahdollisesti pyrkiä ilmaisemaan tyytymättömyytensä rooliinsa, mutta kuvio toistuu arkisena ja tavallisena. Uhrin roolissa lapsi ei koe pystyvänsä muuttamaan tilanteita, mutta hän voi hakea apua vanhemmalta rooliinsa liittyvän surkean aseman kautta. Jos lapsi kokee itsensä kyvyttömäksi ja vanhemman avun

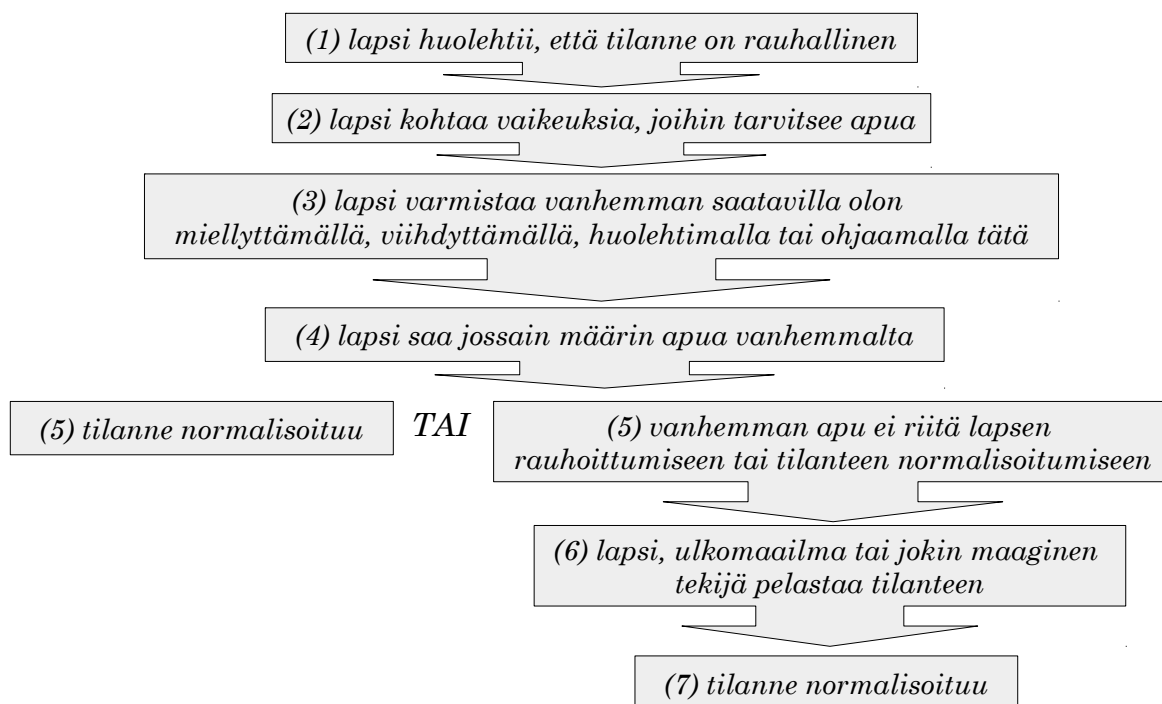

Kuvio 3. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus.

ainoaksi mahdolliseksi keinoksi saada ratkaisu aikaiseksi, on hänen välttämätöntä myös pysyä kyvyttömässä roolissa, jotta hän saisi tarvitsemaansa tukea. Itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen tunnelmassa lapsi esitettiin monesti jollain tapaa infantilisoiden. Lapsi joko käyttäytyi itse ikätasoaan alemmalla tavalla, puhui lapsellisella äänellä tai vanhempi suhtautui häneen kuin pienempään lapseen. Lapsi saattoi myös välillä vähätellä itse itseään. Vähättely voi liittyä mahdollisen avun saatavilla pitämiseen, mutta toisaalta se voi myös kuvata vihamielisten tulkintojen omaksumista omasta itsestään. Itserankaisevaa-alistuvaa käsikirjoitusta käyttävä lapsi voikin pyrkiä luomaan yhtenäisyyttä mielikuviinsa omaksumalla käsityksen itsestään kyvyttömänä tai pahana (ks. Gawronski, 2012). Tällöin vanhemman ristiriitainen käyttäytyminen saa selityksen, ja lapsi voi peilata omaa hyvyttään/huonouttaan siitä, millä tavalla vanhempi minäkin hetkenä käyttäytyy. Lapsen oma tarvitsevuus ja haavoittuvuus olivat itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen mukaan jotakin kielteistä, sillä ne estivät vanhemman avun saamisen. Koska niiden olemassaolo oli kuitenkin väistämätöntä, voi tämän korvata ilmaisemalla ymmärryksensä omasta huonoudestaan. Itserankaisu mahdollisti sen, että lapsi sai vanhemmalta aina välillä jossain määrin tukea tai läheisyyttäkin.

4.3. Huolehtiva käsikirjoitus

Huolehtivassa käsikirjoituksessa lapsi pyrki aktiivisesti ohjaamaan vanhempansa käyttäytymistä olemalla miellyttävä, hassu, palkitseva, hoivaava tai huolehtiva. Lapsi kykeni ohjaavalla tyylillään yleensä saamaan vanhemmalta apua, mutta tämä apu ei aina välttämättä ollut riittävää. Mikäli vanhemman apu ei ollut riittävää, tilanteen pelasti joko lapsi itse tai jokin ulkoinen tekijä. Kuviossa 4 on kuvattu huolehtivan käsikirjoituksen rakenne.

Kuvio 4. Huolehtiva käsikirjoitus.

Huolehtiva käsikirjoitus ilmensi keskeisimmin roolien kääntymistä (ks. Kerig, 2005), sillä lapsi pyrki aktiivisesti ohjaamaan vanhemman käyttäytymistä ja ilmaisi harvemmin spontaaneja tunteitaan. Huolehtivan käsikirjoituksen omaava lapsi voi näyttäytyä hauskana viihdyttäjänä, ikäistään kypsempänä ja ymmärtävämpänä, opettajana ja opastajana, tai hän voi palkita vanhemman halutun käyttäytymisen iloisuudella ja läheisyydellä. Huolehtivaa käsikirjoitusta käyttävät lapset näyttivät vanhemman yleensä kohtalaisen kykenevänä ja auttamishaluisena silloin, kun he aktiivisesti ohjasivat tätä. Voidaan tulkita, että huolehtivassa käsikirjoituksessa lapsi pyrkii pitämään yhtenäisyyttä yllä omalla käyttäytymisellään, jonka ansiosta vanhempi ikään kuin pysyy kykenevän vanhemman roolissa, ja tältä voi hakea turvaa (ks. Gawronski, 2012). Huolehtivaa käsikirjoitusta

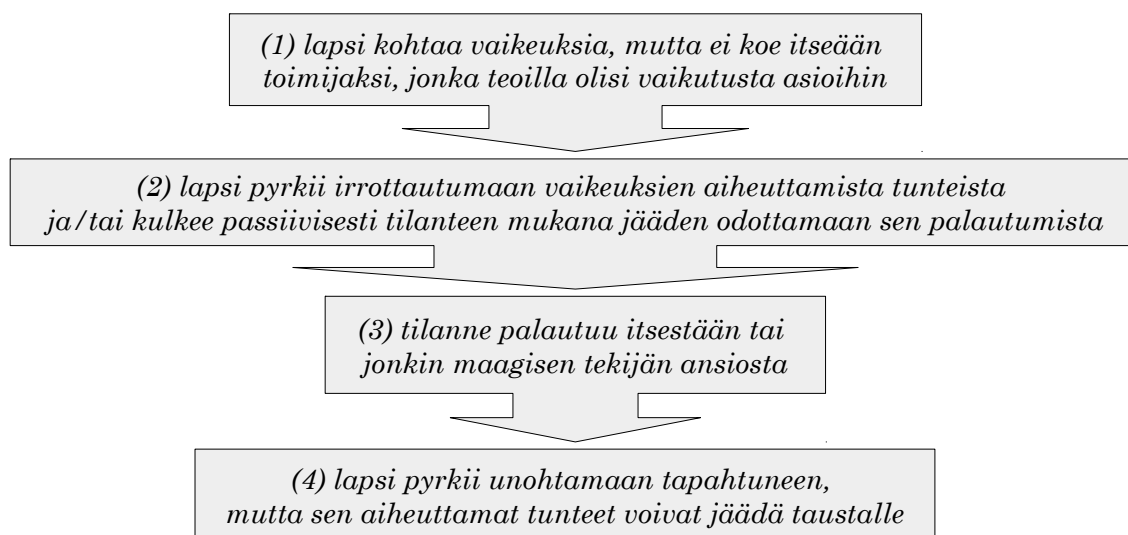
käyttävä lapsi ei siten halua luopua käsityksistä itsestään ja vanhemmastaan hyvinä ja kykenevinä. Myös aikaisemmassa teoriassa on kuvattu lapsen lohduttavan käytöksen rauhoittavan vanhempaa niin, että tämä jälleen pystyy toimimaan kykenevän vanhemman roolissa (Liotti, 1999). Käytännössä lapsen on kuitenkin hyvin vaikea kontrolloida vanhempansa roolin yllä pysymistä jatkuvasti, jolloin tämän kaltainen yhtenäisyyden hakeminen kuormittaa lasta ja tuo lapselle jatkuvia epäonnistumisen kokemuksia sekä riittämättömyyden tunnetta (Kerig, 2005). Tutkimuksen lapsista yhden huolehtiva käsikirjoitus tipahti aika ajoin hallitsemattomaksi käsikirjoitukseksi, mikä voi kuvata lapsen käsitystä siitä, että tilanteet romahtavat ja muuttuvat hallitsemattomiksi, ellei hän kykene huolehtimaan kaikesta.

Huolehtivalle käsikirjoitukselle oli tyypillistä myös pelastamisen teema, mikä näkyy tarpeena saada ratkaisu aikaiseksi. Mikäli vanhemman apu ei ollut riittävää, lapsi jatkoi tarinaa niin kauan kunnes joko itse huolehti tilanteen normalisoitumisesta tai jokin yllättävä ja maaginen tekijä pelasti tilanteen. Lapsi voi esimerkiksi yhtäkkiä löytää itselleen uuden isän, joka muutti perheen tilanteen tasapainoisemmaksi. Vasta kun tilanne ylitti sekä lapsen että vanhemman kyvyt ratkaista ongelma, tuli pakonomainen tarve pelastukselle esille epätavallisten ja taianomaisten ratkaisujen kautta. Toisaalta lapsen suosima pelastajan rooli edellyttää sitä, että vanhempi näyttäytyy pelastettavan uhrin roolissa (ks. Liotti, 2004). Lapsi esitti vanhemman jossain määrin avuttomana tai hallitsemattomana muutoin positiivisesta asemoinnista huolimatta, ja tämä tarvitsi lasta kyetäkseen toimimaan tai rauhoittumaan. Tämä voi näkyä selkeästi tai hienovaraisesti. Äärimmillään vanhempi ei kyennyt huolehtimaan tilanteesta ollenkaan, ja lapsi normalisoi tilanteen itse esimerkiksi siivoamalla kaatuneet huonekalut takaisin paikoilleen. Hienovaraisemmin lapsi voi esittää vanhemman ikään kuin vanhemman roolia opettelevana hahmona, joka voi kuitenkin usein onnistua tehtävässään. Kouluikäisen lapsen ei kuitenkaan vielä kuuluisi kehityksessään olla erityisen tietoinen vanhempien omista sisäisistä ristiriidoista (ks. Kerig, 2005). Kontrolloiva huolehtivuus voi olla hankalaa erottaa turvallisuudesta, sillä lapsi näyttäytyy kykenevänä, tasapainoisena ja toisia ymmärtävänä, mutta vanhemman avuttomuus on yksi keskeinen erottava tekijä.

4.4. Irrottautuva käsikirjoitus

Kolme aiemmin esiteltyä käsikirjoitustyyppiä kuvasivat lapsen mahdollisuuksia kontrolloida kiintymyssuhteen yllä pysymistä. Irrottautuvassa käsikirjoituksessa lapsi sen sijaan irrottautui kiintymyssuhteesta olemalla passiivinen, jähmettyvä odottamaan tilaan tai dissosioitumalla mielikuvitusmaailmaan. Irrottautuvuus voi ilmetä koko tarinaa leimaavana passiivisuutena,

niukkuutena tai ongelmien huomiotta jättämisenä, mutta myös lapsen ilmaisun yhtäkkisenä muuttumisena passiivisempaan suuntaan. Yksi aineiston lapsista esimerkiksi tipputautui kuormittavissa tilanteissa hetkittäiseen vetäytymiseen ja tilanteen jähmettämiseen, mutta palasi aktiivisemmaksi tilanteen kuormituksen vähentyessä. Irrottautuvassa käsikirjoituksessa lapsi ei vaikeuksia kohdatessaan kokenut vanhempansa mahdolliseksi avun lähteeksi tai hän ei kokenut pystyvänsä herättämään vanhemmassa halua auttaa, mikä voi ilmetä minimaalisena ja vähäeleisenä kontaktina tai passiivisena vanhemman käskyjen tottelemisena. Vaikka lapsi lähestyisi vanhempaa, tämä ei kuitenkaan odottanut vanhemman ratkaisevan ongelmaansa tai tilanteesta nousseita ahdistavia tunteita, vaan kulki ikään kuin tilanteen vietävissä. Lapsi jäi siis odottamaan tilanteen ratkeamista itsestään, ja pyrki palautumista odottaessaan toimimaan mahdollisimman vähän tai toimimaan vanhempansa haluamalla tavalla, jottei palautuminen vaarantuisi. Kuviossa 5 on esitetty irrottautuvan käsikirjoituksen rakenne.

Kuvio 5. Irrottautuva käsikirjoitus.

Irrottautuvan käsikirjoituksen voidaan ajatella liittyvän opittuun avuttomuuteen (ks. Seligman, 1975), jossa lapsi kokee, ettei hän pysty omalla käyttäytymisellään vaikuttamaan lopputulokseen. Lopputulos on aina yhtä arvaamaton huolimatta siitä, pyysikö lapsi apua vai ei, tai puolustautuiko hän koettua uhkaa kohtaan vai ei. Irrottautuvassa käsikirjoituksessa oli kuitenkin osittain havaittavissa, että jonkin tyyppistä käyttäytymistä lapsi mahdollisesti pyrki välttämään. Jos aiemmat kiintymyssuhdekokemukset ovat olleet epäjohdonmukaisia, lapselle ei ole selvää, millaisia seurauksia käyttäytymisestä milloinkin on luvassa. Tällöin lapsi voi pyrkiä olemaan mahdollisimman

näkymätön, jotta välttäisi kaikki mahdolliset seuraukset. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että lapsi ei tehnyt aloitteita, vaan ainoastaan reagoi muiden toimiin. Irrottautuvan käsikirjoituksen avuttomuuden voimakkuus vaihteli aineistossa. Yksi lapsista oli yleisesti tarinassa passiivinen, mutta lähestyi kuitenkin vanhempaansa ja ilmaisi sattumanvaraisesti tunteitaan. Nämä tunteet tulivat kuitenkin lapselle itselleenkin yllätyksenä tai niiden ilmaisu loppui yhtäkkiä kuin seinään. Osa lapsista taas jähmettyi kuormittavassa tilanteessa kokonaan, vaikka olivat muutoin aktiivisempia. Avuttomuuden voimakkuuden voi tulkita riippuvan myös tilanteen lapselle aiheuttamista ahdistuksen tunteista. Eräs lapsi esimerkiksi jähmettyi kokonaan äidin poissaolon ajaksi ja uskalsi toimia vasta äidin paluun ollessa lähellä.

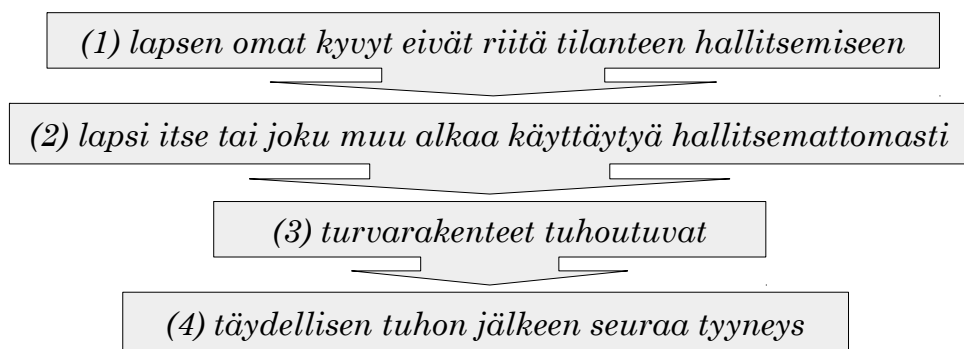
Tunnereaktioista irrottautuminen näkyi aineiston tarinoissa myös siinä, että tällöin Liottin (2004, 2011) esittelemä rooliasetelma oli tarinoissa laimea tai lattea. Selkeää hyökkääjän roolia ei löytynyt, kuin ei myöskään voimakasta pelastajaa. Yksi mahdollinen tulkinta on, että tarinan kaikki hahmot olivat tällöin kohtaloonsa alistuneessa uhrin roolissa, mikä voi liittyä opitun avuttomuuden toivottomuuteen (ks. Seligman, 1975). Toisaalta uhrin roolikaan ei ollut kovin vahva, tunnelmaa leimasi ennemminkin passiivisuus, mikä taas voi kuvata dissosiativista irrottautumista omasta kokemusmaailmasta (ks. Liotti, 1999; Lyons-Ruth, 2003).

Irrottautuvan käsikirjoituksen mukaisesti tilanne palautui jossain vaiheessa itsestään tai jonkin yllättävän tai maagisen tekijän ansiosta. Tilanteen palautuminen näkyi esimerkiksi siten, että tarinan muut henkilöt jatkoivat normaaleja toimiaan. Lapsi itse ei välttämättä palannut normaaleihin puuhiinsa tai kulki passiivisesti mukana. Tämän voi tulkita kuvaavan sitä, että vaikka lapsi pyrkisikin ympäristön nopeaan normalisoitumiseen, hän ei kuitenkaan kykene normalisoimaan omia tunteitaan yhtä nopeasti. Kaikissa tarinoissa tähän vaiheeseen asti ei päästy, vaan lapsi keskeytti tarinan nopeasti tai jähmetti sen paikoilleen. Voidaan tulkita, että tällöin lapsi mahdollisesti jäi omassa käyttäytymisessään odottamaan tilanteen palautumista eli sitä, että hänen ei enää tarvitse kertoa hankalalta tuntuvaa tarinaa.

Muita käsikirjoituksia ensisijaisesti suosivilla lapsilla esiintyi irrottautuvaa käsikirjoitusta silloin, kun kuvattu tilanne ylitti merkittäväällä tavalla lapsen omat selviytymisen kyvyt. Tällöin lapsi ei enää toiminut ensisijaisesti suosimansa käsikirjoituksen mukaan, vaan irrottautui tunnereaktioistaan jääden odottamaan tilanteen palautumista. Toissijainen irrottautuminen saattoi kestää vain lyhyen aikaa. Yleensä se sijoittui tarinan loppuun, jolloin lapsi ikään kuin irrottautui myös lopettamalla tarinan kertomisen.

4.5. Hallitsematon käsikirjoitus

Osa lapsista ei kuitenkaan päätenyt irrottautuvaan käsikirjoitukseen tilanteen ylittäessä lapsen kyvyt, vaan he vaikuttivat luovivan keskellä hallitsematonta pelkoa ja kaaosta. Hallitsemattomuus voi ilmetä tilanteen, toisen ihmisen käytöksen tai lapsen oman käytöksen hallitsemattomuutena. Hallitsematon asia eskaloitui nopeasti ja tuhosi turvarakenteita kiintymyssuhteen ympäriltä (esimerkiksi kotitalon ja huonekalut tai tärkeän ihmisen terveyden). Hallitsemattoman käsikirjoituksen voidaan ajatella noudattavan kuviossa 6 kuvatun kaltaista rakennetta.

Kuvio 6. Hallitsematon käsikirjoitus.

Hallitsemattoman käsikirjoituksen voidaan ajatella kuvaavan ikään kuin pakonomaista tarvetta hajottaa kaikki olemassa oleva, jotta tyhjistä voisi rakentua jotakin uutta. Oli kuitenkin hyvin epävarmaa, mitä täydellisen tuhon jälkeen syntyy, sillä kiintymyssuhteen turvarakenteita ei enää ollut olemassa. Hallitsematon käsikirjoitus kuvasikin tunteiden ja käyttäytymisen alisäättelyä, siinä missä irrottautuva käsikirjoitus kuvasi niiden ylisäättelyä ja hillitsemistä. Hallitsemattomuuden taustalle voidaan tulkita ylivirittynyt pelko/puolustautumisjärjestelmä (ks. Cantor, 2005; Liotti, 2017), jossa lapsi ikään kuin varmuuden vuoksi hyökkää kaikkea mahdollista vastaan. Ylivirittyneessä tilassa lapsi ei osaa erottaa turvallisia ja vaarallisia tekijöitä toisistaan, jolloin on turvallisempaa tuhota kaikki ja aloittaa rakentaminen kokonaan alusta. Hallitsemattomalle käsikirjoitukselle olikin ominaista, että jokainen tarinan hahmoista oli jollain tapaa epäluotettava tai vaarallinen, myös lapsi itse.

Hallitsemattomaan käsikirjoitukseen liittyi keskeisesti myös tilanteeseen sopimaton tunnelmaisuus. Lapsi voi esimerkiksi nauraa tuhotessaan kodin ajamalla autolla sisälle. Tämän voi tulkita ilmaiseen jonkinasteista irrottautumista tilanteen merkityksen ymmärtämisestä (ks. Liotti,

1999), jolloin jäljelle jäi vääristynyt käsitys siitä, mitä ympärillä tapahtuu. Lapsi mahdollisesti pyrki luomaan yhtenäisyyttä mukauttamalla tunneilmaisunsa yhteensopivaksi hallitsemattoman reaktionsa kanssa (ks. Gawronski, 2012), mutta hallitsemattomuus oli niin suurta, että tämä tuskin täysin onnistui.

Hallitsemattomuuden voidaan tulkita laukeavan tilanteissa, jotka kuormittavat lasta yli ensisijaisen kontrolloivan käsikirjoituksen. Tällöin lapsi ei kykene saamaan tasapainoa korvaavan motivaatiojärjestelmän avulla, ja samalla aktivoituvat kaaosmaiset kiintymyssuhdemielikuvat lisäävät pelkoa (ks. Liotti, 1999), joka mahdollisesti purkautuu hallitsemattomana tuhona. Muista käsikirjoituksista hallitsematon käsikirjoitus erosi siinä, että lapsi ei kyennyt hallitsemaan omaakaan käyttäytymistään. Lapsi oli ikään kuin pakonomaisessa hyökkääjän roolissa (ks. Liotti, 2004), jota hän ei ollut itse itselleen tarkoituksella valinnut. Tarinan muut hahmot eivät kuitenkaan olleet selkeitä uhreja, vaan lapsen hyökkääjä-rooli pikemminkin aktivoitui toisen henkilön havaitsemisesta hyökkääjänä, mikä johti kaaosmaisiin vaihteluihin roolien välillä. Tämä voi kuvata pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoitumista havaitun saalistaja-hyökkääjän ollessa läheisyydessä (ks. Cantor, 2005; Liotti, 2017). Ristiriitaisesta tunneilmaisusta huolimatta voidaan tulkita, että oman käyttäytymisen hallitsemattomuus oli todennäköisesti myös lapselle itselleen pelottavaa. Jos lapsi ei ole oppinut kiintymyssuhteen kautta säätelämään itseään (ks. Bowlby, 1982), hän voi pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoituessa mahdollisesti kokea tuhoavansa asioita ympärillään voimatta sille mitään. Maailmassa ei näin ollen ole yhtään turvallista kiinnekohtaa, ei edes omaan sisäiseen maailmaan keskittyessä (ks. Koós & Gergely, 2001).

5. POHDINTA

5.1. Jäsentymättömän kiintymyssuhde huumetaustaisissa perheissä

Jäsentymättömän kiintymyssuhteen havaittiin olevan hypoteesin mukaisesti todennäköisempää huumetaustaisten kuin verrokkiperheiden kouluikäisillä lapsilla. Jäsentymättömyys oli määrällisesti yleisempää, mutta myös voimakkaampaa kuin kontrolliryhmässä. Lievempää jäsentymättömyyttä ilmeni kuitenkin myös kontrolliryhmässä, mikä osittain tukee ajatusta siitä, ettei jäsentymättömän kiintymyssuhde välttämättä tarvitse kehittyäkseen vakavia traumaattisia kokemuksia (ks. Hesse & Main, 1999). Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä siitä, että vanhemman huumetausta on merkittävä riski lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen laadun kannalta, ja sitä kautta riski myös lapsen emotionaalille ja sosiaaliselle kehitykselle (ks. Bergin & McCollough, 2009; Swanson ym., 2000). Tutkimuksen äideistä suurin osa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta oli lopettanut huumeiden käytön viimeistään raskauden jälkeen, mutta tästä huolimatta lapsen jäsentymättömän kiintymyssuhteen yleisyydessä oli havaittavissa eroa vielä kouluikässäkin. Tämä voi johtua esimerkiksi lapsen varhaisten kokemusten ja mielikuvien erityisestä merkityksestä kiintymyssuhteen kehittymiselle (ks. Bowlby, 1982) tai huumetaustaisen vanhemman vuorovaikutuksen ja tunteiden säätelyn ongelmien jatkumisesta huumeiden käytön lopettamisen jälkeenkin (ks. Silva ym., 2012). Tulokset kuitenkin osoittavat, että vanhemman huumeiden käyttö ennen raskautta voi olla yhteydessä lapsen kiintymyssuhteen laatuun kouluikään saakka.

Myös äidin tämän hetkinen mielenterveyden ongelma tai lapsen kokema huostaanotto olivat yhteydessä kouluikäisen lapsen jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen. Äidin mielenterveyden ongelman on aiemminkin todettu olevan riskitekijä lapsen kiintymyssuhteelle (Wan & Green, 2009). Toisaalta lapsen kontrolloiva kiintymyssuhde voi olla haastava myös muulla tavoin haasteita kokevan huumetaustaisen äidin mielenterveydelle, jolloin vaikutusta voi olla myös toisinpäin. Huostaanoton yhteys voi selittyä esimerkiksi sillä, että ennen huostaanottoa koettu vuorovaikutus on jo vaikuttanut kiintymyssuhteen muodostumiseen vahvasti (ks. Bowlby, 1982) tai sillä, että myös itse huostaanottokokemus on lapsen kiintymyssuhdetta vaurioittava kokemus lapsen joutuessa eroon ensisijaisesta huoltajastaan (ks. Bowlby, 1973). Toisaalta jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen liittyvä lapsen oireilu (Bureau ym., 2009; Moss ym., 2004) voi myös lisätä riskiä huostaanotolle. Huostaanottopäätöstä tulisi harkita tarkkaan, ja tukea huostaanoton jälkeen lapsen kiintymyssuhdetta sekä vanhempaa että sijaisperhettä kohtaan.

5.2. Jäsentymättömät kiintymyskäsikirjoitukset

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös jäsentymättömän kiintymyssuhteen rakennetta kiintymyskäsikirjoitusten kautta. Aineistosta koottiin narratiivisella analyysillä viisi eri tyyppistä käsikirjoitusta, jotka olivat rankaiseva, itserankaiseva-alistuva, huolehtiva, irrottautuva ja hallitsematon. Suurella osalla lapsista käsikirjoitustyypeistä kaksi tai useampi oli sekoittunut keskenään. Tämä havainto tukee oletusta, jonka mukaan useampia ulottuvuuksia on olemassa samanaikaisesti jäsentymättömissä mielikuvissa, vaikka lapsi suosisikin käyttäytymisessään yhtä kontrolloivaa strategiaa (ks. Liotti, 2004, 2011; Lyons-Ruth & Spielman, 2004). Oli kuitenkin myös havaittavissa, että yksi käsikirjoitustyyppi oli usein dominoivampi muihin verrattuna, mikä tukee ajatusta erilaisten jäsentymättömän kiintymyssuhteen alaluokkien olemassaolosta. Aggressiivinen tai vihamielinen ilmaisu (ks. Solomon & George, 1999) oli aineiston lasten tarinoissa yleistä, mikä voi johtua mahdollisesti osittain vihamielisyyden selkeydestä ja tunnistettavuudesta. Tulevaisuudessa olisikin tärkeää kehittää menetelmiä, joilla myös muunlainen jäsentymättömyys havaittaisiin helpommin. Tämän tutkimuksen kuvaukset erilaisista kiintymyskäsikirjoituksista voivat antaa pohjaa uusien menetelmien kehittämiseksi.

Rankaiseva käsikirjoitus kuvaa keskeisimmin aggressiivisuuden käyttämistä välineellisessä tarkoituksessa (ks. McEllistrem, 2004) lapsen oman dominoivan aseman ylläpitämiseksi (ks. Liotti, 2017). Näin ollen rankaisevaan käsikirjoitukseen voi liittyä vihamielistä ilmaisua (ks. Solomon & George, 1999), mutta mikäli tilanne sujuu lapsen odotusten mukaisesti, tämä voi olla varsin tyynikin. Rankaisevassa käsikirjoituksessa vanhemman rooli vaikuttaa olevan olla olemassa lapsen halujen täyttämistä varten. Rankaisevan käsikirjoituksen voi tulkita heijastelevan lapsen tarvetta täydelliseen synkroniaan ja ennustettavuuteen (ks. Koós & Gergely, 2001). Lapsi keskittyy mielikuvissaan itseensä ja itsensä kanssa täydellisesti sopuoinnussa oleviin asioihin ja rankaisee jokaista tätä täydellistä sopuointua rikkovaa tekijää. Täydelliseen synkroniaan hakeutumisen voidaan olettaa kuitenkin samalla voimistavan kokemusta vanhemman toiminnan arvaamattomuudesta tai turvattomuudesta, sillä tämän on mahdotonta toimia täydellisessä yhteydessä lapsen mielen tilojen kanssa. Voidaankin ajatella, että rankaisevaan käsikirjoitukseen liittyvä kuva vanhemmasta lapsen tarpeita laiminlyöväenä kuvaa mahdollisesti myös lapsen kokemusta täydellisen synkronian ja ennustettavuuden puutteesta. Jotta lapsi kokisi yhtenäisyyttä epävakaa ja ennustamattomassa kiintymyssuhteessa, voi hän käsittää vanhemman turvattomana ja ”pahana”, jota kohtaan on oikeutettua hyökätä ja jota on pakko kontrolloida jollakin tapaa (ks. Gawronski, 2012). Voidaan siis ajatella, että lapsi pyrkii kontrolloimaan ympäristön epävarmuutta luomalla mielikuvan täydellisestä sulautumisesta vanhemman kanssa (ks. Kerig, 2005; Koós & Gergely, 2001), mutta on samalla

tietoinen, ettei tämä ole mahdollista. Tästä ongelmasta lapsi syyttää vanhempaa, joka ei pysty toimimaan täydellisenä jatkeena ja joka siten ansaitsee tulla rangaistuksi. Ensisijaisesta rankaisevasta käsikirjoituksesta voidaan näin ollen löytää samankaltaisia elementtejä kuin narsistisesta patologiasta (ks. Ronningstam, 2005).

Yleisempää vihamielinen ilmaisu oli kuitenkin *itserankaisevaa-alistuvaa käsikirjoitusta* suosiville lapsille. Voidaan tulkita, että itserankaisevaan-alistuvaan käsikirjoitukseen liittyvä kokemus lapsen itsenäisyyden, erillisyyden ja oman kyvykkyyden sivuuttamisesta aiheuttaa ahdistuneisuutta (ks. Kerig, 2005), mikä purkautuu vihamielisyutenä ja reaktiivisena aggressiona (ks. McEllistrem, 2004). Lapsi pyrkii vakauttamaan tilannetta dominanssin ja alistumisen järjestelmän aktivoiman alistumisen kautta (ks. Liotti, 2017), mutta kokee roolinsa epämiellyttäväksi. Oman heikkouden ja haavoittuvuuden halveksuminen voi liittyä velvollisuuteen sietää itseen kohdistuneet vääryydet, sillä muutoin vanhempi voisi vetää turvan pois lapsen ulottuvilta. Lapsi voi mahdollisesti olla omaksunut esimerkiksi vanhemman itsessään piilotteleman ja mahdollisesti lapsen projisoiman vihamielisuuden, syyllisyyden tai häpeän osaksi omaa minäkuvaansa yrittäessään ymmärtää ja rationalisoida vanhemman ristiriitaista viestintää ja käytöstä (ks. Fonagy ym., 2004, 2007). Näin ollen voi seurata, että lapsi kokee hänessä olevan jotain vikaa, jolloin hän myös kokee ansaitsevansa rangaistuksen omasta viallisuudestaan. Sisäistetyt vääristyneet käsitykset itsestä ovat omiaan luomaan itserankaisevasta-alistuvasta käsikirjoituksesta välittyvää ahdistuneisuutta ja vihamielisyyttä.

Fonagy ym. (2004) esittävät myös, että lapselle on liian tuskallista omaksua mielikuvaa itsestään tuhoavana, jolloin lapsi pyrkii ulkoistamaan tämän käsityksen lähellään oleviin ihmisiin. Kiintymyskäsikirjoituksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että niin kauan kuin vanhempi toimii hyökkääjän roolissa, lapsi kokee olevansa turvassa omalta tuhovoimaltaan. Hyökkääjän roolista luopuva vanhempi voi siten paradoksisesti tuntua uhkaavammalta tilanteelta, sillä tällöin lapsi joutuu jälleen omaksumaan oman tuhoisuutensa osaksi minäkuvaansa. Hyökkääjän roolin ulkoistamisen ja samanaikaisen purkautuvan aggression voi ajatella kuvaavan myös oman roolin kahtiajakoisuutta: toisaalta haavoittuvainen uhri ja hyökkääjän roolin ottamista pelkäävä, toisaalta ympäristöään hallitsemaan pyrkivä ja hyökkääjän roolista hetkellistä turvaa hakeva. Samankaltaista jakautunutta käsitystä itsestä sekä yhtenäisten ihmissuhdekäsitysten muodostamisen vaikeutta on tutkittu aikuisilla epävakaaan persoonallisuuden yhteydessä (ks. Westen & Cohen, 1993).

Verrattuna rankaisevaan käsikirjoitukseen itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen voidaan tulkita kuvaavan käsitystä, jossa lapsi ei ole kunnolla tietoinen täydellisen sulautumisen mahdottomuudesta. Rankaisevassa käsikirjoituksessa lapsi pyrkii sulauttamaan vanhemman itseensä, mikä käytännössä osoittautuu väistämättä mahdottomaksi. Itserankaisevassa-alistuvassa

käsikirjoituksessa lapsi sen sijaan sulauttaa itsensä vanhempaan, jolloin illuusio täydellisen sulautumisen mahdollisuudesta voi säilyä. Itserankaisevaan-alistuvaan käsikirjoitukseen liittykin usein jonkinasteinen lapsen infantilisointi, mikä voi kuvata lapsen sulautumista omana itsenään kyvyttömäksi vanhemman jatkeeksi. Toimiminen vanhemman jatkeena voi kuulua osaksi kiintymyskäsikirjoitusta silloin, kun näin toimiminen mahdollistaa riittävän avun ja vanhemman hyväksynnän saamisen, mikä voi liittyä esimerkiksi tunkeutuvaan tai sulautuvaan vuorovaikutukseen lapsen ja vanhemman välillä (ks. Kerig, 2005). Tällöin voidaankin pohtia, että lapselle muodostuu ihmissuhteista käsitys, jonka mukaan läheisyys tarkoittaa automaattisesti toiseen ihmiseen sulautumista. Ihmissuhteet voivat tulevaisuudessa tuntua pelottavilta, sillä niissä automaattisesti ikään kuin unohtaa itsensä, tai ne voivat olla kokemus, johon haluaa uppoutua. Itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen kehityspolut voisivat siten olla kohti välttävää käyttäytymistä tai intensiivisiä ihmissuhteita.

Huolehtiva käsikirjoitus on kohtalaisen toimivalta vaikuttava käsikirjoitus, sillä lapsi yleensä onnistuu samaan vanhemmalta edes jossain määrin apua. Rankaisevassa käsikirjoituksessa vanhempi ei yleensä tarjoa apua ja itserankaisevassa-alistuvassa käsikirjoituksessa apu on varsin puutteellista tai ahdistavan ilmapiirin sävyttämää. Myöskään rankaisevassa ja itserankaisevassa-alistuvassa käsikirjoituksessa ilmenevä tunkeutuva yhteen sulautuminen ei ole ominaista huolehtivalle käsikirjoitukselle, joka ilmentää pikemminkin roolien kääntymistä lapsen toimiessa vanhempana, aikuisena tai jopa puolison korvikkeena (ks. Kerig, 2005). Lapsi ei ole alistuva, vaan aktiivisesti hoivaava ja huolehtiva, minkä voidaan tulkita kuvaavan hoivajärjestelmän käyttämistä korvaavana motivaatiojärjestelmänä (ks. Liotti, 2017). Huolehtiva käsikirjoitus saa yleensä myös aina loppuratkaisun toisin kuin muut käsikirjoitukset, mutta ratkaisun saaminen lepää hyvin paljon lapsen itsensä vastuulla. Huolehtivan käsikirjoituksen jäsentymättömyys ilmeneekin siinä, että lapsi joutuu ottamaan tilanteista ikätasoonsa nähden liian suuren vastuun, mikä voi vahingoittaa hänen omaa henkilökohtaista kehitystään ja tuoda hänelle kokemuksen riittämättömyydestä (ks. Kerig, 2005). Toisaalta voidaan pohtia, että hoivaavan strategian käyttäminen voi johtaa lapsen samalla myös sulkemaan oman haavoittuvuutensa ikään kuin pois, sillä haavoittuvuudet heikentävät kykyä huolehtia asioista ympärillä. Näin ollen myös huolehtivaan käsikirjoitukseen voi liittyä jonkinasteista kaikkivoipaisuutta tai kokemusta itsestä haavoittumattomana pelastajana. Rankaisevaan käsikirjoitukseen liittyvää tarvetta dominoivaan asemaan siinä ei kuitenkaan ilmene.

Huolehtiva lapsi näyttää vanhempansa myönteisessä valossa, mutta tämä voi kuvata lähinnä lapsen tarvetta luoda itse yhtenäisyyttä epävakaiseen kiintymyssuhteeseen kontrolloimalla ja tekemällä asioista ympärillään myönteisiä (ks. Gawronski, 2012). Lapsi käyttää tällöin suuren määrän resursseja saadakseen vanhemman käyttäytymisen olemaan kontrolloitavissa. Huolehtivaa

käsikirjoitusta käyttävälle lapselle voikin olla kehittynyt ns. hyperaktiivinen kyky tulkita muiden ihmisten mielen tiloja (Fonagy ym., 2004), minkä avulla lapsi pystyy luomaan itselleen selityksiä vanhemman epävakaa käyttäytymisen syistä sekä ennakoimaan ja kontrolloimaan näitä syitä. Samalla kuitenkin lapsen kyky tunnistaa omia tunteitaan heikkenee, sillä niiden tarkastelemiselle ei jää tilaa. Tämän kaltaisen hyperaktiivisen kyvyn on oletettu kehittyvän silloin, kun lapsi on varhaisessa kehityksessään kokenut jossain määrin sosiaalisen maailman tarkasteluun kannustavia turvallisia kokemuksia (Fonagy ym., 2004). Näin ollen voidaan pohtia, mikäli huolehtivaa käsikirjoitusta ensisijaisesti käyttävät lapset olisivat mahdollisesti jossain varhaisessa kehityksen vaiheessaan kokeneet turvallista peilaamista joltain tärkeältä aikuiselta.

Siinä missä kolme aiempaa käsikirjoitusta kuvaavat lasten yrityksiä kontrolloida epävarmoja ihmissuhteita, *irrottautuva ja hallitsematon käsikirjoitus* kuvaavat molemmat ihmissuhteiden kokemista kontrollointikyvyn ulottumattomissa olevina. Korvaavien motivaatiojärjestelmien voi tulkita toimivan keskeisessä roolissa kontrolloivien käsikirjoitusten kohdalla (ks. Liotti, 2017), mutta irrottautuva ja hallitsematon käsikirjoitus kuvaavat pelko/puolustautumisjärjestelmän puhdasta aktivoitumista. Tällöin lapsi ei enää kykene korvaavan järjestelmän avulla rauhoittamaan pelko/puolustautumisjärjestelmää. Irrottautuvassa käsikirjoituksessa lapsi on luovuttanut kontrolloimisen yrittämisen ja antaa itsensä olla ikään kuin tapahtumien ja muiden ihmisten vietävissä. Tämän voi tulkita kuvaavan jonkinasteista lamaantumista tai jäähmettymistä reaktiona pelkoon (ks. Seligman, 1975), mikä psyykkisellä tasolla johtaa dissosiatiiiviseen irrottautumiseen kiintymyssuhteesta (ks. Liotti, 1999; Lyons-Ruth, 2003). Automaattiseksi reaktiomalliksi muodostuva dissosiaatio voi mahdollisesti olla yhteydessä myös myöhemmän dissosiatiiivisen patologian kehittymiseen. Hallitsemattoman käsikirjoituksen taas voi tulkita kuvaavan kaaosmaista taistelemis- tai pakenemisreaktiota (ks. Cantor, 2005). Siinä missä rankaisevaa käsikirjoitusta käyttävä lapsi kykenee hallitsemaan tilanteita välineellisen aggression kautta, hallitsemattomaan käsikirjoitukseen liittyy hallitsematon reaktiivinen aggressio (ks. McEllistrem, 2004). Kiintymyssuhdemielikuvat ovat niin kaaosmaisia, ettei lapsi tiedä mitä hän voisi tehdä rauhoittuakseen. Koska lapsen oma sisäinenkin maailma tuntuu arvaamattomalta ja hallitsemattomalta, hän ei kykene rauhoittumaan edes suuntautumalla itseensä (ks. Koós & Gergely, 2001). Rauhoittuminen onnistuu vasta, kun kaikki ahdistusta aiheuttavat tekijät ympäristöstä on tuhottu.

Suurin osa aineiston lapsista käytti ensisijaisena käsikirjoituksenaan yhtä tai sekoitusta kolmesta kontrolloivasta käsikirjoituksesta, ja tipputtautui suuresti kuormittavissa tilanteissa joko irrottautuvaan tai hallitsemattomaan käsikirjoitukseen. Voidaan siis tulkita, että lapsi pyrkii muodostamaan jonkinasteisen hallinnan tunteen kontrolloivan käsikirjoituksen avulla, mutta suuresti

kuormittavissa tilanteissa jäsentymättömän kiintymyssuhteen kaaosmaisuuks nousee esille. Tämä tukee myös aiempia havaintoja jäsentymättömästi kiintyneiden lasten tarinoiden sisältämästä pelosta ja kaaoksesta (Kaplan, 1987; Solomon & George, 1999). Irrottautuva käsikirjoitus erosi hallitsemattomasta käsikirjoituksesta siten, että se saattoi olla sekoittuneena myös organisoituneisiin käsikirjoitusmalleihin. Näillä lapsilla ei ollut havaittavissa kontrolloivaa käsikirjoitusta, vaan he siirtyivät organisoituneemmista malleista irrottautuvaan käsikirjoitukseen kohdatessaan stressaavia tilanteita. Näiden lasten ensisijaiseksi käsikirjoitukseksi tulkittiin irrottautuva käsikirjoitus, sillä se oli säännöllinen tapa reagoida stressaaviin tilanteisiin. Hallitsematonta käsikirjoitusta käyttävät lapset sen sijaan käyttivät ensisijaisena käsikirjoituksena aina kontrolloivaa käsikirjoitusta. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että hallitsematon omankin mielen pelkääminen liittyy vahvaan hyökkääjä-uhri-asetelman omaksumiseen, jota organisoituneissa malleissa ei yhtä lailla esiinny (ks. Liotti, 2004).

Oletus kaaosmaisen kerronnan liittymisestä kontrolloivaan rankaisevaan kiintymyssuhdetyyppiin ja rajoittuneen kerronnan kontrolloivaan hoivaavaan kiintymyssuhdetyyppiin (Lyons-Ruth ym., 1999a) ei saanut aineistossa tukea. Tutkimuksen lapsista löytyi sekä ensisijaisena käsikirjoituksenaan rankaisevaa ja toissijaisena irrottautuvaa käsikirjoitusta käyttäviä lapsia, että ensisijaisena käsikirjoituksenaan huolehtivaa ja toissijaisena hallitsematonta käsikirjoitusta suosivia lapsia. Sen sijaan on perustellumpaa olettaa, että kaaosmaisuuks ja rajoittuneisuus ovat kontrolloivista strategioista riippumattomia ilmiöitä.

5.3. Tutkimuksen rajoitukset

Yhtenä tutkimuksen rajoituksena voidaan pitää aineiston pientä kokoa ($n=40$). Tulosten yleistettävyyden parantamiseksi olisikin tärkeää tehdä lisää tutkimusta isommalla aineistolla. Ensimmäiseen tutkimushetkeen verrattuna aineistossa oli tapahtunut suurta katoa, jolloin otoksen kattavuudesta ei voida olla täysin varmoja. Kato ei kuitenkaan vaikuttanut olevan yhteydessä sosiodemografisiin tekijöihin, jolloin otoksen voidaan varauksella olettaa olevan tarpeeksi kattava. Tutkimuksessa muodostetut jäsentymättömät kiintymyskäsikirjoitukset ovat myös osittain riippuvaisia siitä, että aineisto koostui suurilta osin huumetaustaisista perheistä. Siten voi myös olla mahdollista, että löydetyt rakenteet ovatkin ominaisia pelkästään tälle kontekstille. Tulevaisuudessa olisikin hyvä tutkia, mikäli samankaltaiset rakenteet löytyisivät myös yleisestä populaatiosta tai muista riskiryhmistä.

Toisaalta tuloksia rajoittaa myös se, että käsikirjoitukset muodostettiin samoista tarinoista, joista lapsen kiintymyssuhde arvioitiin. Tämä voi aiheuttaa osittaista päällekkäisyyttä tulkinnassa.

Seuraavissa tutkimuksissa voisikin olla hyvä arvioida kiintymyssuhteen luokitus eri menetelmällä, ja tarkastella kiintymyssuhdetarinoita erikseen. Tutkimuksen tuloksiin vaikuttaa osaltaan myös tutkijan oma subjektiivinen tulkinta, mikä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (ks. Blumenfeld-Jones, 1995; Polkinghorne, 1995). Narratiivisen analyysin luotettavuutta voidaan arvioida muun muassa tarkkuuden käsitteen avulla, mikä tarkoittaa, että tulokset vastaavat todellista ilmiötä mahdollisimman tarkasti ja uskottavasti (Blumenfeld-Jones, 1995). Tässä tutkimuksessa tuloksien tarkkuutta ei ollut mahdollista tarkistaa kysymällä lapsilta itseltään, kuinka hyvin käsikirjoitukset vastaavat heidän kokemusmaailmaansa. Näin tekeminen myös edellyttäisi, että lapset kykenisivät analysoimaan korvaavien motivaatiojärjestelmien taustalla olevia kiintymyssuhdekokemuksia. Tätä ei välttämättä ole mahdollista olettaa, sillä teorian mukaan korvaavat motivaatiojärjestelmät toimivat automaattisesti (ks. Liotti, 2017), ja välitön ymmärrys turvan tarpeesta on toistaiseksi todettu vain turvallisesti kiintyneillä lapsilla (ks. Psouni & Apetroaia, 2014). Tarkkuutta voisikin lisätä tulevissa tutkimuksissa selvittämällä eri käsikirjoitustyyppien yhteyksiä esimerkiksi lapsen sen hetkisiin sosiaalisiin taitoihin, kotioloihin ja vuorovaikutukseen, mielenterveysongelmiin tai mielialaan. Jos eri käsikirjoitukset ovat eri tavalla yhteydessä aihetta sivuaviin ilmiöihin, käsikirjoitustyyppejä voidaan uskottavammin pitää erillisinä rakenteina.

5.4. Tutkimuksen merkitys

Tutkimuksessa löydettiin kolmas kontrolloiva kiintymyssuhdetyyppi, jota teoriassa ei vielä ole esitelty. Teoriassa esitellyt kontrolloiva rankaiseva ja kontrolloiva hoivaava (Main & Cassidy, 1988) jäsentymätön kiintymyssuhdetyyppi saivat tukea tutkimuksessa löydetystä rankaisevasta ja huolehtivasta käsikirjoituksesta. Itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus näyttää asettuvan näiden tyyppien väliin. Itserankaisevassa-alistuvassa käsikirjoituksessa ilmenee rankaisevalle kiintymyssuhdetyypille ominainen vihamielisyys ja välillä myös vanhemman haukkuminen (ks. Main & Cassidy, 1988), mutta lapsi ei ole yhtä itsevarma eikä onnistu rankaisuyrityksissään. Lapsi ei ole omaksunut itselleen yhtä vahvasti hyökkääjän roolia kuin mitä rankaisevaan kiintymyssuhdetyypiin liittyy (ks. Liotti, 2004). Näin ollen itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus ei kuitenkaan asetu rankaisevan tyyppin alle. Itserankaisevassa-alistuvassa käsikirjoituksessa ilmenee myös hoivaavaan kiintymyssuhdetyypiin liittyvä vanhemman tarpeisiin mukautuminen, mutta hoivaavalle tyyppille ominaisempaa roolien kääntymistä huolehtimisen, viihdyttämisen tai ohjaamisen kautta siinä ei ilmene (ks. Main & Cassidy, 1988). Itserankaisevaan-alistuvaan käsikirjoitukseen ei myöskään liity yhtä olennaisesti vanhemman mielen tilojen jatkuva tarkkailu, kuten hoivaavaa

tyyppiä kuvaavaan huolehtivaan käsikirjoitukseen, vaan lapsi pikemminkin ei halua tarkkailla vanhemman mielen liikkeitä ja pyrkii olettamalla mukautumaan niihin (ks. Fonagy ym., 2004).

On perusteltua olettaa, että itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus on oma rakenteensa, sillä sen perustana toimiva itsensä rankaiseminen läheisyyden ja turvan mahdollistajana on mekanismina uudenlainen ja erillinen. Uhrin roolin avuttomuuden ja alistuvuuden kautta haettu ympäristön kontrolloiminen ei ole vielä kovin runsaasti tutkittu aihe lasten kiintymyssuhdetutkimuksessa. Vuorovaikutukseen tai vanhemman mielikuviin liittyvässä aiemmassa kirjallisuudessa on kuitenkin ilmiöinä eroteltu roolien kääntyminen sulautuvuudesta (Kerig, 2005) tai avuttomuudesta (Sleed, 2013). Näin ollen voidaan erotella, että rankaisevaa ja itserankaisevaa-alistuvaa käsikirjoitusta suosivat lapset ovat omaksuneet korvaavaksi motivaatiojärjestelmäksi dominanssin ja alistumisen järjestelmän eri ulottuvuudet, kun taas huolehtivaa käsikirjoitusta suosivien lasten korvaavana järjestelmänä toimii puhtaasti hoivajärjestelmä (ks. Liotti, 2004, 2017). Kolme kontrolloivaa alatyyppeä ilmentävät myös kunkin draamakolmion roolin ensisijaista suosimista, rankaiseva käsikirjoitus hyökkääjän roolia suosivana, itserankaiseva-alistuva käsikirjoitus uhrin roolia suosivana ja huolehtiva käsikirjoitus pelastajan roolia suosivana (ks. Liotti, 2004).

Tutkimuksessa löydettyt jäsentymättömät kiintymyskäsikirjoitustyypit voivat toimia tulevan teorian rakentamisen apuvälineenä, mutta myös käytännön arvioinnin ja interventioiden suunnittelun apuna. Tyypit muodostettiin yhdistelemällä eri teoria-alueita (esimerkiksi kiintymyssuhde-, trauma-, vuorovaikutus- ja aggressiotutkimusta), jolloin lopputuloksena syntyneet kuvaukset ovat monipuolisia. Huolehtivan käsikirjoituksen erottaminen itserankaisevasta-alistuvasta käsikirjoituksesta tuo esille huolehtivan strategian näennäisen tai toimivankin aktiivisuuden, kykenevyyden ja niin sanotun yhteiskuntakelpoisuuden verrattuna alistuvuuteen liittyviin itsetunto-ongelmiin ja ahdistuneisuuteen. Huolehtivia lapsia voi olla vaikea tunnistaa jäsentymättömästi kiintyneiksi, mutta kääntöpuolena he voivat vaatia itseltään mahdottomia ja omista tarpeista huolehtiminen voi olla heille vaikeaa. Näin ollen he voivat olla näennäisestä pärjäämisestään huolimatta alttiita masennus- tai ahdistuneisuusoireille.

Toisaalta myös välineelliseksi tarkoitettun rankaisemisen ja itserankaisevaan-alistuvaan käsikirjoitukseen liittyvän ahdistuneen vihamielisyyden erottaminen toisistaan voi olla keskeistä esimerkiksi käytöshäiriöiden tai kiusaamisen taustalla olevien motiivien ymmärtämisessä. Itserankaisevan-alistuvan käsikirjoituksen vihamielisyyttä ei tulisi siis tulkita samaksi ilmiöksi kuin rankaisemista. Huomioon otettavaa on myös, että dominanssin ja alistumisen järjestelmän kautta motivoitunut aggressio ei välttämättä tähtää toisen vahingoittamisen. Sen keskeisin tavoite on vakauden ylläpitäminen, vaikka se onkin välineellistä ja sen seuraukset voivat aiheuttaa vahinkoa vastapuolelle. Sen sijaan kontrollin pettäessä aktivoituvat kaaosmaiset mielikuvat sisältävät

saalistajalta puolustautumiseen liittyvää primitiivistä aggressiota, jonka tarkoituksena voi olla tuhoaminen. Lapsen omaa mahdollista saalistusviettiin liittyvää aggressiota ei tässä tutkimuksessa käsitelty. On mahdollista, että osalle lapsista kehittyy esimerkiksi rankaisevan käsikirjoituksen äärimuotona halu herättää pelkoa muissa. Saalistusvietti ja siihen liittyvä vastapuolen pelon herättämisestä nauttiminen voivat kuitenkin olla myös kiintymyssuhteesta irrallisia ilmiöitä (ks. Frick, Ray, Thornton, & Kahn, 2014).

Tutkimuksessa havaittiin, että kontrolloivaa strategiaa suurimman osan ajasta käyttävät lapset voivat pudota suuren kuormituksen alla jäsentymättömyyteen. Kontrolloivat strategiat eivät siis ole tässä suhteessa organisoituneisiin strategioihin verrattavissa. Havaitut kaksi putoamisen muotoa, hallitsematon ja irrottautuva (dissosiativinen), auttavat ymmärtämään esimerkiksi miksi lapsen suhtautuminen läheisyyteen voi joissakin tilanteissa yhtäkkiä muuttua. Seuraavissa tutkimuksissa voisi tarkastella syvällisemmin, ovatko nämä kaksi muotoa tyypillisimmät, vai löytyykö myös muita putoamisen muotoja. Irrottautuva putoaminen oli mahdollista myös organisoituneesti kiintyneillä lapsilla, mikä herättää kysymyksiä siitä, liittyykö tämä organisoituneelta näyttävä puoli osalla lapsista mahdollisesti rakenteellisen dissosiaation näennäisesti normaaliin persoonallisuuden osaan (ks. Van der Hart, Nijenhuis, & Steele, 2006). Tätä ilmiötä olisi hyvä tutkia seuraavissa tutkimuksissa. Seuraavissa tutkimuksissa olisi hyvä myös tarkastella, mikäli eri käsikirjoitustyypeillä olisi omanlaisiaan yhteyksiä myöhempään patologiaan. Myös huolehtivan käsikirjoituksen mahdollinen yhteys vauvaiän jäsentymättömään turvalliseen kiintymyssuhteeseen (ks. Lyons-Ruth ym., 1999a) tai muutoin turvallisempi luonne olisi jatkotutkimuksia tarvitseva aihe.

Tutkimus toi myös esille vanhemman huumetaustan pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen kehitykselle. Huumeriippuvaiset vanhemmat tarvitsisivatkin tukea vanhemmuutensa syntymisessä ja kehittämisessä, jotta heidän taustansa ei palaisi häiritsemään uutta elämänvaihetta. Vanhemmille olisi hyvä kertoa, millä tavoin mahdollinen huumealtistus raskausaikana vaikuttaa lapseen, jotta heidän olisi mahdollista paremmin ymmärtää lapsensa mahdollisia biologisesti syntyneitä vaikeuksia itsesäätelyssä. Myös vanhemman oman tunne-elämän ja mielenterveyden tukeminen auttaisi vanhemman ja lapsen välisen suhteen muodostumista turvallisiksi.

Jäsentymättömien kiintymyskäsikirjoitustyyppien pohjalta on mahdollista tukea lapsia ja perheitä yksilöllisesti kiintymyssuhteen ominaisuudet huomioon ottaen. Rankaisevaa käsikirjoitusta ensisijaisesti käyttäviä lapsia olisi hyvä auttaa kokemaan, että tilanteet pysyvät vakaina, vaikka he eivät hallitsisikaan kaikkea ympärillään. On hyvä ottaa huomioon, että lapsen uhmakas tai ylimielinen käytös voi olla lapsen tapa kokea olevansa turvassa. Samalla on hyvä kuitenkin olla tietoinen siitä, että hallitsemattomuuden kokemus voi saada lapsen putoamaan raskaasti hallitsemattomaan tai irrottautuvaan käsikirjoitukseen. Myös perheen sisäiset vuorovaikutusmallit

voivat tukea lapsen kontrolloivaa käytöstä, jolloin keskeistä on samalla tukea vanhempaa huolenpitäjän roolin ottamisessa. Itserankaisevaa-alistuvaa käsikirjoitusta käyttävät lapset taas voisivat erityisesti hyötyä tunnesäätelytaitojen ja mentalisaatiokyvyn tukemisesta, ja heitä on hyvä tukea oman minuutensa löytämisessä. Lapsen avutonta tai sääliä herättävää käyttäytymistä ei kannata tulkita manipulatiiviseksi, vaikka avuton rooli vaihtelisikin välillä purkautuvan aggression kanssa. Avuttoman roolin ylläpitäminen voi olla lapselle ainut tapa varmistaa, ettei mitään pahaa tapahdu, jolloin hänen olisi tärkeä oppia myös muunlaisia selviytymiskeinoja. Perheen sisäistä vuorovaikutusta olisi samalla hyvä tukea lapsen omaa pystyvyyttä ja kykenevyyttä kannustavaksi. Huolehtivaa käsikirjoitusta käyttävien lasten kanssa olisi tärkeää keskittyä lapsen omien tarpeiden ja tunteiden tunnistamiseen, ja tukea itsetunnon sisäistä rakentumista ulkoisen palvelemisen antaman pystyvyyden kokemuksen sijaan. Lapsen näennäistä kykyä esimerkiksi reflektoida muiden ihmisten ajatuksia ja tunteita ei kannata sekoittaa tasapainoisuuteen. Perhettä on hyvä tukea siinä, ettei lapselle enää aseteta, eikä häntä päästetä aikuisen rooliin. Hallitsemattoman tai irrottautuvan käsikirjoituksen ilmetessä intervention aikana on tärkeää rauhoittaa tilanne niin, että lapsen pelko/puolustautumisjärjestelmän aktivoituminen saadaan laskemaan. Vasta sen jälkeen on mahdollista jatkaa työskentelyä, kun lapsi ei enää koe tilannetta aktiivisena uhkana.

Jäsentymättömien kiintymyskäsikirjoitusten tunnistaminen auttaa ymmärtämään paremmin niitä useita erilaisia muotoja, joiden kautta kiintymyssuhteen jäsentymättömyys voi ilmetä. Kiintymyssuhteen ongelmat eivät välttämättä näy selkeinä ja radikaaleina tekijöinä lapsessa, vaan ne voivat piiloutua myös kykenevyyden tai kiltin passiivisuuden taakse. Myös aggressiivisuudella voi olla useita erilaisia muotoja sen sijaan, että kyse olisi aina samasta rankaisevasta ilmiöstä. Jäsentymätön kiintymyssuhde on monella tapaa riski lapsen kehitykselle (Bureau ym., 2009; Moss ym., 1999, 2004; Seibert & Kerns, 2014), jolloin sen tunnistaminen on erityisen tärkeää. Lasten kanssa työskentelevien tahojen tulisi ottaa huomioon erilaiset jäsentymättömän kiintymyssuhteen ilmenemisen muodot ja ymmärtää, että lapsen hankalan tai näennäisesti kyvykkään käyttäytymisen taustalla voi olla tarve kokea arvattavuutta ja turvallisuutta ympärillään.

LÄHTEET

- Ainsworth, M., Blehar M., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Barrocas, J., Vieira-Santos, S. & Paixao, R. (2016). Parenting and drug addiction. A psychodynamic proposal based on a multifactorial perspective. *Psychoanalytic psychology*, 33, 161–178.
- Beeghly, M. & Tronick, E. Z. (1994). Effects of prenatal exposure to cocaine in early infancy: Toxic effects on the process of mutual regulation. *Infant mental health journal*, 15, 158–175.
- Belsky, J. & Fearon, R. M. P. (2008). Precursors of attachment security. Teoksessa: J. Cassidy & P. R. Shaver (toim.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 295–316). New York: Guilford press.
- Benjamin, J. (2004). Beyond doer and done to: an intersubjective view of thirdness. *Psychoanalytic quarterly*, 73, 5–46.
- Bergin, C. & McCollough, P. (2009). Attachment in substance-exposed toddlers: The role of caregiving and exposure. *Infant mental health journal*, 30, 407–423.
- Bernier, A. & Meins, E. (2008). A threshold approach to understanding the origins of attachment disorganization. *Developmental psychology*, 44, 969–982.
- Blumenfeld-Jones, D. (1995). Fidelity as a criterion for practicing and evaluating narrative inquiry. Teoksessa: J. A. Hatch & R. Wisniewski (toim.), *Life history and narrative* (s. 25–35). Lontoo: Falmer.
- Bowlby, J. (1984). Caring for the young: Influences on development. Teoksessa: R. S. Cohen, B. J. Cohler & S. H. Weissman (toim.), *Parenthood: A psychodynamic perspective* (s. 269–284). New York: Guilford Press.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss. Volume 1: Attachment*. New York: Basic books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Volume 3: Loss*. New York: Basic books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume 2: Separation*. New York: Basic books.
- Bureau, J. F., Easlerbrooks, M. A. & Lyons-Ruth, K. (2009). Attachment disorganization and controlling behavior in middle childhood: maternal and child precursors and correlates. *Attachment & Human development*, 11, 265–284.
- Cantor, C. (2005). *Evolution and posttraumatic stress*. Lontoo, UK: Routledge.
- Cassidy, J. (2008). The nature of child's ties. Teoksessa: J. Cassidy & P. R. Shaver (toim.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (ss. 3–22). New York: Guilford press.
- Connors, N. A., Bradley, R. H., Mansell, L. W., Liu, J. Y., Roberts, T. J., Burgdorf, K. & Herrell, J. M. (2003). Children of mothers with serious substance abuse problems: an accumulation of risks. *The american journal of drug and alcohol abuse*, 29, 743–758.
- DeKlyen, M. & Greenberg, M. T. (2008). Attachment and psychopathology in childhood. Teoksessa: J. Cassidy & P. R. Shaver (toim.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 637–665). New York: Guilford press.
- Dutton, D. G. & Painter, S. L. (1981). Traumatic bonding: The development of emotional attachments in battered women and other relationships of intermittent abuse. *Victimology*, 7, 139–155.
- Fivush, R. (2007). Scripting attachment: Generalized event representations and internal working models. *Attachment & Human development*, 8, 283–289.
- Fonagy, P., Gergely, G. & Jurist, E. L. (2004). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. Lontoo: Karnac books.

- Fonagy, P., Gergely, G. & Target, M. (2007). The parent-infant dyad and the construction of the subjective self. *Journal of child psychology and psychiatry*, 48, 288–328.
- Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C. & Kahn, R. E. (2014). Annual research review: A developmental psychopathology approach to understanding callous-unemotional traits in children and adolescents with serious conduct problems. *Journal of child psychology and psychiatry*, 55, 532–548.
- Gawronski, B. (2012). Back to the future of dissonance theory: Cognitive consistency as a core motive. *Social cognition*, 30, 652–668.
- George, C. & Solomon, J. (2011). Caregiving helplessness: The development of a screening measure for disorganized maternal caregiving. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Disorganized attachment & caregiving* (s. 133–166). New York: Guilford Press.
- George, C. & Solomon, J. (1999). The development of caregiving: A comparison of attachment theory and psychoanalytic approaches to mothering. *Psychoanalytic inquiry*, 4, 618–646.
- George, C. & Solomon, J. (1996). Representational models of relationships: links between caregiving and attachment. *Infant mental health journal*, 17, 198–216.
- Gergely, G. & Watson, J. S. (1999). Early socio-emotional development: Contingency perception and the social-biofeedback model. Teoksessa: P. Rochat (toim.), *Early social cognition: Understanding others in the first months of life* (s. 101–136). NJ: Erlbaum.
- Gilbert, P. (1989). *Human nature and suffering*. Lontoo, UK: Erlbaum.
- Granot, D. & Mayseless, O. (2001). Attachment security and adjustment to school in middle childhood. *International journal of behavioral development*, 25, 530–541.
- Hesse, E. & Main, M. (1999). Second-generation effects of unresolved trauma in nonmaltreating parents: Dissociated, frightened, and threatening parental behavior. *Psychoanalytic inquiry*, 4, 481–540.
- Hester, M. (2007). *Making an impact – Children and domestic violence*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.
- Hänninen, V. (2002). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampere University Press.
- Jacobvitz, D. & Hazen, N. (1999). Developmental pathways from infant disorganization to childhood peer relationships. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 127–159). New York: Guilford press.
- Kaplan, N. (1987). *Individual differences in six-year-old's thoughts about separation: Predicted from attachment to mother at age one*. Julkaisematon väitöskirja, University of California at Berkeley.
- Karpman, S. (1968). Fairy tales and script drama analysis. *Transactional analysis bulletin*, 7, 39–43.
- Kerig, P. K. (2005). Revisiting the construct of boundary dissolution: A multidimensional perspective. *Journal of emotional abuse*, 5, 5–42.
- Kerns, K. A., Brumariu, L. E. & Seibert, A. (2011). Multi-method assessment of mother-child attachment: Links to parenting and child depressive symptoms in middle childhood. *Attachment & Human development*, 13, 315–333.
- Kivitie-Kallio, S. & Politi, J. (2004). Päihteitä käyttävän äidin lapsi. Teoksessa: A. Söderholm, R. Halila, S. Kivitie-Kallio, J. Mertsola & S. Niemi (toim.), *Lapsen kaltoinkohtelu* (s. 153–175). Helsinki: Duodecim.
- Koós, O. & Gergely, G. (2001). A contingency-based approach to the etiology of disorganized attachment: The flickering switch hypothesis. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 65, 397–410.
- Kroll, B. & Taylor, A. (2003). *Parental substances misuse and child welfare*. Lontoo: Jessica Kingsley.
- Liotti, G. (2017). Conflicts between motivational systems related to attachment trauma: Key to understanding the intra-family relationship between abused children and their abusers. *Journal of trauma & dissociation*, 18, 304–318.

- Liotti, G. (2011). Attachment disorganization and the controlling strategies: an illustration of the contributions of attachment theory to developmental psychopathology and to psychotherapy integration. *Journal of psychotherapy integration*, 21, 232–252.
- Liotti, G. (2004). Trauma, dissociation, and disorganized attachment: three stands of a single braid. *Psychotherapy: theory, research, practice, training*, 41, 472–486.
- Liotti, G. (1999). Disorganization of attachment as a model for understanding dissociative psychopathology. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 291–317). New York: Guilford press.
- Lyons-Ruth, K. (2006). The interface between attachment and intersubjective: perspectives from a longitudinal study of disorganized attachment. *Psychoanalytic inquiry*, 26, 595–616.
- Lyons-Ruth, K. (2003). Dissociation and the parent-infant dialogue: A longitudinal perspective from attachment research. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 51, 883–911.
- Lyons-Ruth, K. & Spielman, E. (2004). Disorganized infant attachment strategies and helpless-fearful profiles of parenting: integrating attachment research with clinical intervention. *Infant mental health journal*, 25, 318–335.
- Lyons-Ruth, K., Bronfman, E. & Atwood, G. (1999a). A relational diathesis model of hostile-helpless states of mind. Expressions in mother-infant interaction. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 33–70). New York: Guilford press.
- Lyons-Ruth, K., Bronfman, E. & Parsons, E. (1999b). Maternal frightened, frightening, or atypical behavior and disorganized infant attachment patterns. *Monographs of the society for research in child development*, 64, 67–96.
- Lyons-Ruth, K., Yellin, C., Melnick, S. & Atwood, G. (2005). Expanding the concept of unresolved mental states: Hostile/helpless states of mind on the adult attachment interview are associated with disrupted mother-infant communication and infant disorganization. *Development and psychopathology*, 17, 1–23.
- Main, M. & Cassidy, J. (1988). Categories of response to reunion with the parent at age 6: predictable from infant attachment classifications and stable over a 1-month period. *Developmental psychology*, 24, 415–426.
- Main, M. & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? Teoksessa: M. T. Greenberg, D. Cicchetti & E. M. Cummings (toim.), *Attachment in preschool years* (s. 161–182). Chicago: Chicago university press.
- Main, M. & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. Teoksessa: M. T. Greenberg, D. Cicchetti & E. M. Cummings (toim.), *Attachment in preschool years* (s. 121–160). Chicago: Chicago university press.
- Main, M. & Solomon, J. (1986). Discovery of a new, insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. Teoksessa: M. Yogman & T. B. Brazelton (toim.), *Affective development in infancy* (s. 95–124). Norwood, NJ: Ablex.
- Mandler, J. M. (1984). *Stories, scripts and scenes: Aspects of schema theory*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mayes, L. C. & Truman, S. (2002). Substance abuse and parenting. Teoksessa: Bornstein (toim.), *Handbook of parenting: Vol. 4. Social conditions and applied parenting* (s. 329–359). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Mayseless, O. (2005). Ontogeny of attachment in middle childhood – conceptualization of normative changes. Teoksessa: K. Kerns & R. Richardson (toim.) *Attachment in middle childhood* (s. 1–23). New York: Guilford Press.
- McEllistrem, J. E. (2004). Affective and predatory violence: A bimodal classification system of human aggression and violence. *Aggression and violent behavior*, 10, 1–30.

- Moss, E., Cyr, C. & Dubois-Comtois, K. (2004). Attachment at early school age and developmental risk: examining family contexts and behavior problems of controlling-caregiving, controlling-punitive, and behaviorally disorganized children. *Developmental psychology*, *40*, 519–532.
- Moss, E., St-Laurent, D. & Parent, S. (1999). Disorganized attachment and developmental risk at school age. Teoksessa: Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 160–186). New York: Guilford press.
- Out, D., Bakermans-Kranenburg, M. J. & van Ijzendoorn, M. H. (2009). The role of disconnected and extremely insensitive parenting in the development of disorganized attachment: validation of a new measure. *Attachment & Human development*, *11*, 419–443.
- Polkinghorne, D. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa: J. A. Hatch & R. Wisniewski (toim.), *Life history and narrative* (s. 5–23). Lontoo: Falmer.
- Psouni, E. & Apetroaia, A. (2014). Measuring scripted attachment-related knowledge in middle childhood: the secure base script test. *Attachment & human development*, *16*, 22–41.
- Raikes, H. A. & Thompson, R. A. (2005). Relationships past, present, and future – Reflections on attachment in middle childhood. Teoksessa: K. Kerns & R. Richardson (toim.), *Attachment in middle childhood* (s. 255–282). New York: Guilford Press.
- Riggs, S. A. (2010). Childhood emotional abuse and the attachment system across the life cycle: what theory and research tell us. *Journal of aggression, maltreatment and trauma*, *19*, 5–51.
- Ronningstam, E. (2005). *Identifying and understanding the narcissistic personality*. New York: Oxford University Press.
- Schimment, A. & Caretti, V. (2016). Linking the overwhelming with the unbearable: Developmental trauma, dissociation, and the disconnected self. *Psychoanalytic psychology*, *33*, 106–128.
- Seibert, A. & Kerns, K. (2014). Early mother-child attachment: Longitudinal prediction to the quality of peer relationships in middle childhood. *International journal of behavioral development*, *39*, 130–138.
- Seligman, M. (1975). *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: W. H. Freeman and company.
- Schank, R. & Abelson, R. (1977). *Scripts, plans, goals and understanding – an inquiry into human knowledge structures*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum associates.
- Silva, S. A., Pires, A. P., Guerreuro, C. & Cardoso, A. (2012). Balancing motherhood and drug addiction: The transition to parenthood of addicted mothers. *Journal of health psychology*, *18*, 359–367.
- Sinko, P. & Virokannas, E. (2009). Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus*, *17*, 104–120.
- Sleed, M. (2013). *The assessment of relational risk in early parent-infant relationships*. Lontoo: University College London.
- Sloman, L., Atkinson, L., Milligan, K. & Liotti, G. (2002). Attachment, social rank, and affect regulation: speculations on an ethological approach to family interaction. *Family process*, *41*, 313–327.
- Solomon, J. & George, C. (1999). The place of disorganization in attachment theory: Linking classic observations with contemporary findings. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 3–33). New York: Guilford Press.
- Solomon, J. & George, C. (1996). Defining the caregiving system: Toward a theory of caregiving. *Infant mental health journal*, *17*, 183–197.
- Spangler, G. & Grossmann, K. (1999). Individual and physiological correlates of attachment disorganization in infancy. Teoksessa: J. Solomon & C. George (toim.), *Attachment disorganization* (s. 95–124). New York: Guilford Press.
- Stephens, C. & Breheny, M. (2013). Narrative analysis in psychological research: An integrated approach to interpreting stories. *Qualitative research in psychology*, *10*, 14–27.

- Swanson, K., Beckwith, L. & Howard, J. (2000). Intrusive caregiving and quality of attachment in prenatally drug-exposed toddlers and their primary caregivers. *Attachment & human development*, 2, 130–148.
- Van der Hart, O., Nijenhuis, E. & Steele, K. (2006). *The Haunted Self: Structural Dissociation and the Treatment of Chronic Traumatization*. Lontoo: Norton&co.
- van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult attachment interview. *Psychological bulletin*, 117, 1–17.
- van IJzendoorn, M. H., Schuengel, C. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequale. *Development and psychopathology*, 11, 225–249.
- Wan, M. W. & Green, J. (2009). The impact of maternal psychopathology on child-mother attachment. *Archives on women's mental health*, 12, 123–134.
- Waters, E. & Cummings, M. C. (2000). A secure base from which to explore close relationships. *Child development*, 71, 164–172.
- Waters, H. S. & Waters, E. (2006). The attachment working models concept: Among other things, we build script-like representations of secure base experiences. *Attachment & Human development*, 8, 185–197.
- Waters, H. S., Rodrigues, L. M. & Ridgeway, D. (1998). Cognitive underpinnings of narrative attachment assessment. *Journal of experimental child psychology*, 71, 211–234.
- Westen, D. & Cohen, R. P. (1993). The self in borderline personality disorder: A psychodynamic perspective. Teoksessa: Z. V. Segal & S. J. Blatt (toim.), *The self in emotional distress: Cognitive and psychodynamic perspectives* (s.334–368). New York: The Guilford Press.